

CARMEN ANGHELESCU

Zi de zi cu copilul

Elemente practice de psihologie a copilului

„ȘTIINȚĂ ȘI TEHNICĂ PENTRU TOȚI"
SERIA MEDICINĂ

ZI DE ZI CU COPILUL

(Elemente practice de psihologie a copilului)

Psiholog CARMEN ANGHELESCU

EDITURA MEDICALĂ, BUCUREȘTI
1989

Coperta de : JEAN UDRESCU

ISBN : 973-39-0071-0

Colecția
„ȘTIINȚĂ ȘI TEHNICĂ PENTRU TOȚI"

CUPRINS

NEVOILE NOU-NĂSCUTULUI ŞI SUGARULUI

Mult timp, perioada de nou-născut şi de sugar a fost neglijată de specialişti. Lipsa amintirilor din conştiinţa adultului a acestei perioade, a dus la concluzia falsă că sugarul ar fi „un tub digestiv" şi singura lui nevoie s-ar rezuma la cea de-a fi hrănit. Cercetările de specialitate au dovedit că nevoile nou-născutului sînt cu mult mai complexe.

Imaturaţia unor sisteme de comunicare de tipul limbajului vorbit, a făcut ca sugarul să fie considerat, mai ales în primele săptămîni de viaţă, o fiinţă inertă. În ultimele decenii problema s-a pus altfel. Nou-născutul ca şi sugarul au un sistem de comunicare şi fiecare mamă încearcă să înveţe să-l înţeleagă şi, la rîndul ei, să fie înţeleasă de el.

Unele din nevoile copilului, cît şi ale adultului, sînt urmări ale învăţării, ale reacţiilor mediului social. Astfel nevoile de-a cunoaşte, de-a avea un statut social nu sînt înnăscute, ci se constituie prin învăţare. Alte nevoi ale existenţei sînt însă înnăscute. Acestea includ nevoia de hrană, de eliminare, de-a bea, de-a regla temperatura corpului. Îngrijirea nou-născutului implică satisfacerea tuturor nevoilor. Multe dintre ele se realizează automat, fără ajutorul altcuiva, prin intermediul reflexelor înnăscute (reflexe care se declanşează şi se des-

fășoară fără intervenții exterioare, în mod automat). Unul din reflexele înnăscute este reflexul de-a respira care furnizează nou-născutului suficient oxigen, fără a i se da o îngrijire specială. Alt reflex înnăscut este reflexul sfincterian, care funcționează conform nevoilor de eliminare ale copilului, iar în condiții obișnuite în anumite limite, mecanisme automate fiziologice întrețin trupului o temperatură convenabilă. Echilibrul fiziologic al organismului este menținut la un nivel convenabil prin somn, care în condiția unei stări normale de sănătate și confort (atît fizic cît și psihic) nou-născutul le reglează de asemenea prin reflexe înnăscute. În primele săptămîni de viață, sugarul doarme circa 80% din 24 de ore.

Dacă sugarul își satisface aceste nevoi fără o îngrijire specială, alte două nevoi de bază — foamea și setea — nu se satisfac automat. Îndeplinirea acestora cer intervenția altei persoane și dacă nu sînt satisfăcute prompt, sugarul trăiește o stare de disconfort fizic și de tensiune psihică, care pot deveni intense și dureroase.

Satisfacerea acestor nevoi implică prima relație socială a copilului și primele lui experiențe de viață, care sînt unele din cele mai importante și care au o pondere însemnată în structurarea personalității copilului.

ALIMENTAȚIA SUGARULUI ȘI SCHIȚAREA PERSONALITĂȚII

S-a stabilit că alimentația naturală este cea mai bună pentru copil. Argumentele medicale nu vor fi expuse în această carte, dar vom încerca să arătăm importanța psihologică. Alimentația naturală se recomandă copilului la cerere, ceea ce înseamnă că ori de cîte ori acesta

are senzația de foame, îi va fi imediat satisfăcută, făcîndu-l să se simtă liniștit și încrezător în cei din jur. Cu ani în urmă, se considera că este bine să se inițieze un program pe ore fixe, care ar contribui la formarea disciplinei. Amînarea satisfacerii nevoii de hrană îi dă copilului o stare de nemulțumire, de neîncredere în mamă, o stare de agitație, care îl va face să-i fie teamă de viață. Fiecare copil are propriul lui ritm de masă, de somn ; acest ritm se va stabiliza și se va organiza după primele cinci-șase săptămîni de viață. Trebuie amintit, măcar în treacăt, că fiecare copil, fiecare individ are ritmul lui caracteristic ; fiecare dintre noi este o individualitate, unică și nerepetabilă. De aceea este greu să i se impună un ritm exterior, care să corespundă tuturor copiilor. Prin alimentația „la cerere" se realizează respectarea primelor trăsături de personalitate. Alimentația la sîn mai are avantajul de-a satisface și altă nevoie a copilului, cea de căldură și dragoste. Apropierea de pielea mamei, ca și distanța optimă pentru nou-născut de figura și mai ales de ochii mamei, îl fac să-și cunoască, să-și recunoască mama și s-o identifice cu sentimentul de securitate și fericire. Laptele de mamă are o compoziție specifică pentru copilul ei, adecvată pentru a-i acoperi toate nevoile nutritive și de neînlocuit de nici un preparat de lapte.

De cum apare pe lume copilul își anunță venirea și dacă ar exista un aparat de diferențiere și identificare a acestui țipăt, sînt sigură că ar demonstra unicitatea strigătului fiecărui nou-născut, care ne-ar atenționa să nu-l supunem unor tipare de viață. Copilul își cunoaște mai întîi mama și prin intermediul mamei, lumea. Mama îi asigură primele legături umane, iar experiența

cu mama îl va influența în modul cum va privi pe ceilalți. Dacă are încredere în mamă (și aceasta o capătă în funcție de satisfacerea nevoilor), el va avea un sentiment de încredere fundamentală pentru lume.

NECESITĂȚILE DE CUNOAȘTERE ALE SUGARULUI

Nou-născutul nu are numai nevoile amintite, la acestea se alătură și nevoia de cunoaștere. Pentru a înțelege aceasta, să vedem cum vede lumea sugarul. Mai întîi trebuie să știm că pentru copil tot ce-i în jur nu este el. Aceasta este o realitate greu de înțeles pentru adult. Prin experiența noastră de ani, conștiința noastră, a propriului „EU“ de „NON-EU“ s-a consolidat și s-a exersat clipă de clipă. Dacă observăm un sugar de cîteva săptămîni, îl vom surprinde jucîndu-se cu propriile lui picioare, mîini ; le mișcă, le privește, ca pe niște obiecte, jucării care ar exista independent de propriul lui corp. Oferind copilului cît mai multe posibilități de-a cunoaște obiecte, îl facem să perceapă diferența dintre el ca persoană de sine stătătoare și restul lumii.

Pentru evidențierea importanței satisfacerii nevoii de cunoaștere, literatura psihologică înfățișează un experiment efectuat într-un orfelinat. Copii de la vîrsta de 2—3 săptămîni au fost lăsați în pătuțurile lor, în aceeași poziție, pe spate. Erau schimbați zilnic și li se dădea lapte dintr-un biberon la ore fixe, biberonul fiind fixat la pătuț. Ei nu aveau nici un fel de jucărie și nu aveau decît contacte foarte reduse cu alte persoane,

Așadar nu aveau nici un fel de stimulare. La vîrsta de aproape trei ani, acești copii nu știau să stea singuri în șezut, ceea ce o face un copil la 7—8 luni, nu mergeau decît dacă se sprijineau de marginea patului, ceea ce un copil normal realizează la 10—12 luni. Dintre acești copii, cîțiva au fost supuși unui program zilnic de aproximativ o oră. Programul de stimulare a constat din : copiii erau puși pe scăunele, la măsuțe, și li se dădeau mai multe obiecte, cum ar fi pungi colorate de hîrtie, bucăți de burete de plastic, cutii de plastic, sticluțe. Copiii se puteau juca cu lucrurile respective dar nu se ocupa nici un adult de ei. Cu această stimulare limitată, cei mai mulți copii au învățat să stea singuri în șezut, să se ridice în picioare, să umble cu obiectele oferite fără frică și chiar cu plăcere. S-a evaluat că nivelul lor de dezvoltare a crescut de patru ori, ca rezultat imediat al stimulării furnizate de joc. Acest tip de întîrziere se găsește și la copii crescuți în familie, ai căror părinți nu-și dau interesul să se ocupe de copil mai mult decît de oferirea hranei.

Rezultă că vechile teorii care considerau că pentru primele luni de viață copilul nu are nevoie decît de hrană și păstrarea stării de igienă, s-au dovedit că sînt total greșite.

Cercetările științifice mai recente arată că fiecare copil are un potențial ereditar de inteligență care poate să fie crescut. Inteligența are diferite grade ; un copil poate fi înzestrat cu o inteligență deosebită, altul cu o inteligență medie, altul se poate situa peste nivelul mediu, dar depinde în mare parte de felul și calitatea stimulării care o primește în primii 5 ani.

Dați copiilor jucării din primele zile, jucării care să stimuleze simțurile : văzul, auzul, mirosul. Jucării pe care din primele luni să le poată pipăi, apuca, duce la gură, privi etc.

Ca jucării, pot fi folosite lucruri obișnuite din casă (sticluțe din plastic, cutii, bucăți de hîrtie sau materiale diferit colorate). Acestea pot fi înșirate pe o ață și agățate la pătuțul copilului. Pe lîngă obiectele din casă care pot fi utilizate ca jucării, mai sînt și jucăriile procurate din comerț (zdrăngănele sub formă de inel, figuri colorate pentru agățat la pat sau căruț, animale din material plastic și mai ales cuburi din lemn).

Nu uitați însă că sugarul are nevoie în primul rînd de părinți, pe care îi preferă oricărei jucării.

Vorbiți-i și jucați-vă cu copilul după cum vă place. Incepeți prin a-i vorbi. Multe mame schimbă copilul, îi dau să sugă, îi fac baie, fără să scoată un cuvînt. Profitați de aceste momente și vorbiți-i, spuneți-i cu glas tare tot ce-i faceți ; bineînțeles, el nu va înțelege încă, dar va recunoaște vocea, apoi va începe să diferențieze după tonul vocii dacă sînteți mulțumită de el sau dacă sînteți supărată.

Puteți să-i cîntați, fiecare mamă are pentru copilul ei propriul repertoriu de vorbe și cîntecele, chiar dacă în alte situații nu a cîntat niciodată. Ori de cîte ori îi cîntați, îi vorbiți, dumneavoastră sau tatăl, nu faceți altceva decît să-l stimulați și astfel să-i garantați dezvoltarea intelectuală corespunzătoare. Astfel, îi faceți o mare bucurie, dîndu-i în același timp cea mai de preț stimulare : dragostea și fericirea dumneavoastră.

Dacă sugarul stă liniștit și nu plînge, unele mame își văd de treabă și nu-i oferă stimularea senzorială și intelectuală de care are nevoie. Acest copil va fi lipsit de condițiile care-i garantează dezvoltarea la maximum a potențialului lui de inteligență.

Trebuie însă să avem grijă să nu cădem nici în extrema opusă, trebuie să-i oferim copilului nostru cît

mai mult din timpul nostru, dar acest joc nu trebuie privit ca o obligație, ci ca o plăcere pentru dumneavoastră ; mai ales pentru copil.

PRIMUL AN DE VIAȚĂ

Vom încerca să vă dăm în această carte cîteva caracteristici ale dezvoltării copilului și a personalității lui, fără a le încadra într-o listă de performanțe.

Pentru a urmări mai ușor schimbările care survin în primii ani, vom încerca să surprindem ceea ce este caracteristic fiecărei etape de vîrstă. Să începem cu ce se întîmplă în primul an de viață, pe care-l vom împărți în trimestre.

PRIMELE TREI LUNI

Să nu uităm că fiecare nou-născut are caracteristicile lui care-l diferențiază de ceilalți, nu numai prin culoarea părului, ochilor, forma capului, mîinilor, dar și prin modul diferit de a reacționa : unii sînt pasivi, alții mai agresivi, în funcție de sensibilitatea lor la lumină la sunete și la zgomote, la temperatura din jur, după temperamentul, tonusul muscular, echilibrul hormonal și caracteristicile activității sistemului nervos central.

Cei care mai aveți un copil sau care ați trăit în preajma altora, acest lucru v-a fost demonstrat. Orice copil are propriile lui caracteristici și propriul său ritm de dezvoltare, căruia nu-i corespunde exact o schemă de comportare.

Nou-născutul petrece cea mai mare parte din timp dormind, cam 20 de ore din 24. În timpul cît este treaz, mişcările lui sînt destul de reduse. Pus pe burtă (decubit ventral) are schiţe timide de-a ridica capul. Cînd este pus la sîn întoarce prompt capul şi începe să sugă (am spus că acesta este un reflex înnăscut). Mişcările lui sînt în general globale, adică nu sînt specifice pe un anume segment al corpului. Pumnii stau strînşi, iar degetele au o independenţă şi posibilitate de mişcare nediferenţiată.

În planul percepţiei, nou-născutul sesizează sunetele şi zgomotele la care reacţionează prin mişcările întregului corp şi prin accelerarea respiraţiei şi a bătăilor inimii ; el aude, şi unele experienţe demonstrează că face chiar diferenţieri de ton. De asemenea, s-a demonstrat că nou-născutul are reacţii diferenţiate la mirosuri (se consideră că unul din primele semne de recunoaştere a propriei mame este după mirosul specific ce-l degajă).

Copilul de 15 zile diferenţiază strălucirea şi nuanţe, face o diferenţă între fond şi figură. Urmăreşte faţa umană, experimentele au arătat că această abilitate de discriminare a figurii umane ar fi înnăscută şi capacitatea de a reacţiona la figura umană privită din faţă este înaintea posibilităţii de discriminare a profilului. Aceasta s-ar datora şi faptului că modul natural de-a percepe figura umană este mama privită de nou-născut din faţă atunci cînd este pus la sîn.

Toate aceste aspecte, verificate ştiinţific, probează că nou-născutul înregistrează ceea-ce vede, aude şi simte. El încearcă senzaţii de plăcere de la naştere, aşa că şi jocul îi este necesar. Desigur că nu ne vom juca de-a „cucu-bau" acum ci vom face jocuri simple, corespunzătoare modului lui încă primitiv de-a percepe lumea.

Ne putem juca cu el pentru a-i dezvolta acuitatea auditivă. Nou-născutul are auzul sensibil și tresare la zgomote bruște, dar îi place să asculte vorbele și cîntecele spuse pe un ton liniștit și plăcut. Astfel ne va recunoaște mai repede și mai precis. Puteți să vă jucați cu el și punîndu-l să asculte sunete diferite cum ar fi tic-tac-ul ceasului, sunetele produse de zăngănitul unei lingurițe pe sticle și pahare, sau cîntatul la un xilofon.

Alt joc potrivit pentru sugarul mic este jocul de stimulare a epidermei (a pielii). Îi plac foarte mult contactele liniștitoare pe care le simte pe piele, ca mîngîierile, masarea ușoară sau trepidațiile ușoare care le simte la jocul „de-a bubuluci". Momentele cele mai adecvate acestui fel de joc sînt înainte și după baie.

Ochii sînt de asemenea un mijloc de stimulare. Este aproape la fel de necesar să înfrumusețăm locul în care trăiește copilul, ca și grija de a-i asigura un loc curat, luminos și aerisit.

Înfrumusețarea pătuțului în care stă copilul, se poate face cu multe din lucrurile ce le avem în casă, la îndemînă (bucăți de poleială colorată, înșirate pe ațe și apoi legate pe un șnur, care este pus de-a latul pătuțului). Acesta va fi un adevărat joc mobil : la cea mai mică adiere bucățile de staniol se vor mișca iar strălucirea și mișcarea lor vor fi imediat văzute de copil. Este bine să fixăm acest joc în partea dreaptă și apoi în partea stîngă a pătuțului, fiindcă în primele săptămîni de viață, copilul stă cu capul ușor întors în aceste direcții și aceasta este poziția în care poate să vadă (fig. nr. 1).

În jur de 6 săptămîni, copilul începe să-și poată orienta privirea și în față.

Este important să schimbăm poziția copilului în pătuț, cît și în cameră. Desigur că ați sesizat motivul :

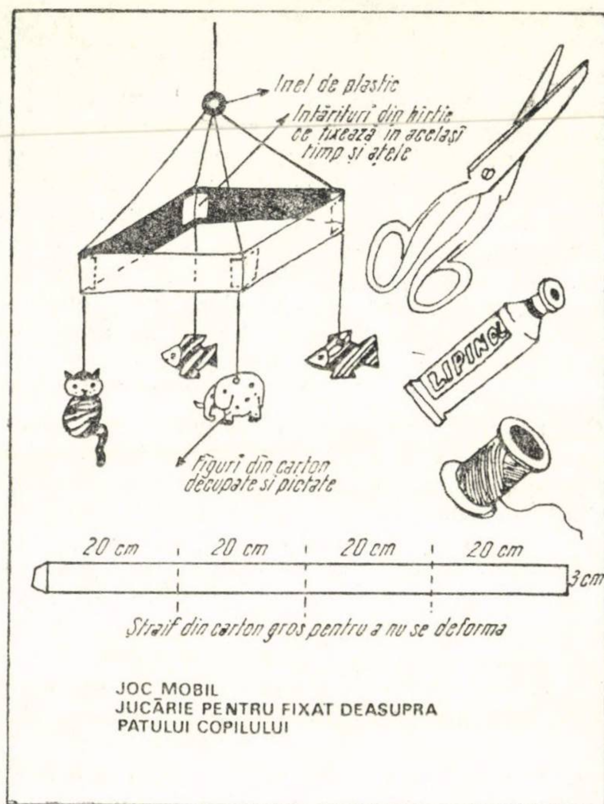

Fig. 1 — Jucării de agăţat.

este bine să aibă cît mai multe unghiuri din care să privească şi să vadă locuri şi obiecte cît mai diferite ; în acest sens îl putem duce să privească şi pe fereastră.

Aşadar, îi vorbim, îi cîntăm, îi îmbogăţim cît mai mult viaţa şi totuşi reacţiile lui sînt aproape inaparente. Totuşi parcă comunică ceva, dacă plînge şi ne aude glasul sau ne vede se linişteşte ; alţii se liniştesc cînd îi atingem sau le punem mîna sub ei. Să nu uităm că fiecare are un fel specific de-a răspunde şi de-a solicita.

După prima lună eforturile sugarului de-a ne „răspunde“, devin mai precise şi mai diverse. Deschide gura şi scoate diferite sunete, cînd este mîngîiat zîmbeşte, urmăreşte cu o privire mai precisă obiectele pe care i le arătăm, îşi mută privirea de la un obiect la altul dacă îi arătăm simultan două jucării. Un alt mod de-a creşte sursele de stimulare este să-i punem o oglindă alături de pătuţ pe perete. Aceasta nu va fi numai o sursă care îi lărgeşte cîmpul vizual, dar va contribui şi la a-i da posibilitatea să se privească şi să se cunoască mai repede pe el însuşi.

Pe lîngă toate acestea, trebuie să-l obişnuim pe copil că el are posibilitatea să acţioneze asupra mediului. Cînd scoate sunete diferite, dacă îi vom răspunde în acelaşi fel, se va bucura şi va continua să producă sunete, ca şi cînd s-ar tot juca cu o jucărie nouă.

Alt procedeu care îi furnizează copilului impresia că participă activ în lumea în care se află, se poate realiza prin suspendarea deasupra pătuţului în care stă, o jucărioară sunătoare legată de un elastic, un clopoţel sau alte lucruri colorate şi strălucitoare. Lungimea elasticului să fie astfel ca el să poată atinge jucăriile care vor produce sunete (trebuie avut în vedere ca obiectele agăţate să fie suficient de mari, ca să nu poată fi înghiţite).

Toate acestea îi vor da copilului sentimentul de siguranţă şi de încredere în el şi în cei din jur.

PERIOADA DE LA TREI LA ȘASE LUNI

În primele trei luni, sugarul explorează lumea printr-o participare mai mult pasivă. Din luna a patra, participarea lui devine din ce în ce mai activă. Capul capătă mobilitate, se întoarce să privească și să audă mai bine în direcția adecvată. Poate apuca și pipăi cu mîinile, acesta fiind unul din marile cîștiguri ale dezvoltării din această etapă. Cunoașterea prin pipăit, îl face să aibă „o adevărată sete de-a atinge și de-a pipăi", iar pipăitul nu se face numai cu mîinile, ci și cu gura, care din această perioadă pînă mai tîrziu este „un al treilea ochi" pentru copil. Pînă acum copilul cunoștea forma și culoarea obiectelor cu ochii, posibilitatea de-a atinge lucrurile îi va pune la dispoziție încă un canal de cunoaștere a realității.

Își recunoaște ușor mama, se bucură cînd este pregătit pentru masă. „Vorbește" ori de ctîe ori este fericit și dacă i te adresezi, răspunde prin gîngurit, ce se diversifică de la o zi la alta.

Jucăriile ce i le oferim : jucării sunătoare, animale din materiale diverse, trebuie să îndeplinească pe lîngă rolul de a fi stimulatoare, încă unul, pe cel de-a oferi securitatea copilului. Să fie obiecte robuste, care nu pot fi înghițite sau să aibă părți componente ce se desfac ușor *(atenție la animalele cu ochi de sticlă !)*.

PERIOADA DE LA ȘASE LA NOUĂ LUNI

Începînd de la șase luni, copilul a adunat o seamă de experiențe care îi dau posibilitatea să recunoască obiectele familiare de cele noi, are conștiința dezvoltată la un nivel ce-i permite să diferențieze pe cei ce-l în-

grijesc zilnic de necunocuți. Cînd îl punem în contact cu lucruri și persoane necunoscute, trebuie să avem răbdarea de-a se obișnui. Plînsul lui în aceste condiții exprimă starea de frică în fața necunoscutului. Cu tact și răbdare, îl vom face să se simtă în siguranță ; îl vom asigura că nu este abandonat.

În această perioadă dezvoltarea mișcărilor face salturi atît cantitative cît și calitative. După șase luni, începe să participe activ la ridicarea în șezut și la începutul lunii a șaptea stă și singur. Tot pe la această vîrstă se răsucește de pe spate pe burtă și invers. Spre nouă luni începe să se cațere la marginea patului pentru a sta în picioare, poate apuca obiectele pe care continuă să le pipăie și să le ducă la gură, să le frece de corp.

Apucarea are de acum un aspect specific uman : apucă obiectele cu degetele și degetul mare care se poziționează opus celorlalte. Dorința lui de-a atinge, de-a apuca și pipăi tot ce este în jur, este nestăvilită.

Sunetele pe care le produce sînt din ce în ce mai bogate ; apar silabele, combinări de consoane cu vocale : ma-ma, ba-ba, ga-ga etc. ; acestea sînt deocamdată combinări spontane, întîmplătoare.

Toți copiii din lume scot aceleași sunete, indiferent de limba în care se vorbește și națiunea din care fac parte. Specificul fiecărei limbi începe să se contureze spre sfîrșitul acestei perioade. Să nu uităm că există diferențe individuale, de maturație, că toți copiii trec prin toate fazele dezvoltării, numai că unii ating o etapă mai curînd, alții mai tîrziu, unii trec o etapă mai lent și alții o depășesc mai repede, uneori de nesesizat.

În această etapă între șase și nouă luni, specific pentru jocul lui este jocul „circular", jocul prin repetiție. Îi place foarte mult un anumit joc pe care îl repetă pînă ce are impresia că-l stăpînește foarte bine. De exemplu, lovește cu un cub de masă, din nou și din nou ;

pentru adult aceasta poate fi exasperant, fără să înțeleagă totdeauna că el face această repetiție în joc, și nu ca să enerveze pe ceilalți.

Acum este adecvat să punem copilul în țarc. La această vîrstă, țarcul îi oferă un spațiu mai mare decît patul lui și îi dă posibilitatea să se miște în voie, dorința de mișcare fiind tot o caracteristică de vîrstă. Dacă acum va accepta țarcul — ceea ce ne va ușura posibilitatea de supraveghere și în lunile ce urmează — spre sfîrșitul primului an, copilul nu-l va mai accepta și-l vom acuza de indisciplină și nesupunere. Stă în mare parte în puterea noastră să-l facem să accepte ce dorim noi, totul este să știm cum și cînd s-o facem. De asemenea, să nu uităm că fiecare copil are propria lui personalitate, că unul este mai docil, și altul mai rezistent la acceptarea noului.

Un joc ce-l distrează mult pe sugarul de șapte-opt luni este de-a privi obiectele în cădere. El apucă o jucărie și o aruncă peste bara patului. Este tot un tip de joc circular, la care se mai adaugă încă o explicație : el își exersează abilitatea de-a apuca și totodată începe să sesizeze că un obiect există și cînd nu se mai află în cîmpul lui vizual ; sînt începuturile formării conștiinței. Deci din nou atenție, să nu credem că ar vrea să ne agaseze, ci numai se bucură de încă o descoperire. De acum, copilul va face mereu noi și noi descoperiri, el este un adevărat explorator neînfricat și mereu dornic să afle și să știe tot ce-i în jurul lui. În jocul pe care îl facem cu copilul, nu-l mai antrenăm numai noi pe el, ci ne antrenează și el pe noi. Este perioada în care începem să uităm de oboseală cînd sîntem lîngă copil. Rîsul și fericirea lui, încercările pe care le face, ne surprind de multe ori și ne fac ca într-adevăr să avem argumente, că avem cel mai grozav copil.

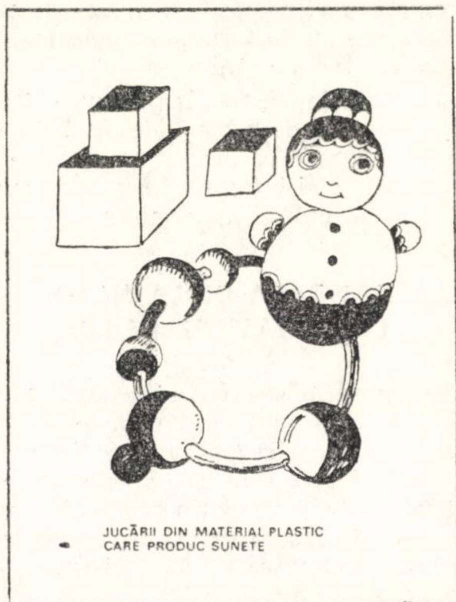

Fig. 2 — Jucăriile primului an.

La sfîrșitul lunii a opta copilul stă în țarc și se joacă singur aproximativ 1/2 de oră, jucăriile care îi fac plăcere sînt tot felul de cutii, sticluțe, hîrtii, pe care le avem cu toții în gospodăria noastră ; sigur că-i vom și cumpăra unele (jucării care produc sunete, animale din material plastic sau cauciuc, mingii sau bile) (fig. 2). Toate jucăriile însă, ca și toate lucrurile pe care i le dăm, este neapărat necesar să fie de o mărime care să nu poată fi înghițite. Copilul continuă să ducă la gură

tot pe ce pune mîna ; de asemenea, trebuie să fim atenți la modul în care au fost finisate obiectele cu care se joacă, pentru a-l feri de răniri.

Baia este un prilej de joc. Îi plac jucăriile plutitoare. Pe lîngă necesitatea de ordin igienic, baia îl liniștește și-l calmează. După o zi în care impresiile mereu noi din jur l-au obosit și-l fac să fie agitat, după masă și baie va dormi mai bine și mai liniștit.

PERIOADA DE LA NOUĂ LA DOUĂSPREZECE LUNI

La nouă luni unii sugari încep să facă primii pași, alții o fac la un an, iar alții la paisprezece, cincisprezece luni ; aceasta nu are nici o importanță pentru calitățile lui motorii ulterioare. Important este că el trece în această perioadă de la o poziție preponderent orizontală la cea verticală. Colaborarea cu el la îmbrăcat sau alte activități care reclamă ca să fie liniștit, se obțin greu. Se recomandă să-i vorbim calm și să încercăm să inițiem un joc. De exemplu cînd îi tragem un tricou, pretextul să fie jocul „cu-cu, bau“, iar cînd îi punem piciorul în pantaloni ori ciorapi, să-i vorbim : „unde este piciorul ?“ astfel ne asigurăm colaborarea lui și pe lîngă aceasta începem să-l învățăm părțile componente ale corpului sau elemente de schemă corporală. Acest joc ca și altele, prin care îl învățăm părțile corpului sînt adecvate ; îl mai putem învăța ducîndu-l în fața oglinzii și arătîndu-i nasul, gura, ochii. Dacă am afirmat că de-acum copilul învață ce-i spunem, implicit înseamnă că înțelege ce-i vorbim. După nouă luni, el înțelege ordine simple de felul : „Ia !“ „Dă !“ „Uite !“ El înțelege și alte cuvinte care au rol cheie în desfășurarea

unor activități zilnice, cum ar fi masa, mersul la plimbare, momentul băii. El începe să facă legături între anumite lucruri și cuvîntul care îl desemnează. Dacă îi arătăm ceva, să zicem becul, și-i spunem mereu „uite becul“, de multe ori acest lucru fiind însoțit și de momentul aprinderii becului, el va reacționa în curînd la cuvîntul „bec“ prin a privi în sus, acolo unde se află lampa. De cîte ori îi dăm ceva, vom spune cum se numește. Cînd mergem în parc, îi vom arăta și-i vom spune numele lucrurilor care se află în jurul nostru. În acest stadiu el înregistrează pasiv cea mai mare parte din ceea ce i se spune. Acest joc de etichetare îl va ajuta ca în etapele imediat următoare să înceapă să le emită singur, adică să vorbească.

Modul în care învață să vorbească copilul este asemănător cu modul în care învățăm noi o limbă străină. Mai întîi înțelegem, ceea ce înseamnă că avem un bagaj pasiv de cuvinte și mai apoi, într-o fază mai avansată, reușim să le și utilizăm vorbind. Înaintea împlinirii vîrstei de un an, copilul are totuși un vocabular activ, adică pe care îl utilizează cînd vrea să comunice ceva, dar numai atunci. Să ne aducem aminte că încă de la șase, șapte, opt luni, el spune diferite silabe, care inițial nu au și semnificație, totuși printre aceste silabe sînt unele care înseamnă ceva. Astfel, „ma-ma sau pa-pa“, înseamnă mama, de obicei noi avem o reacție de bucurie cînd îl auzim pe copil spunînd și ne manifestăm repetînd și noi „Mama“. Îl facem să înțeleagă ce este mama. Această reacție a noastră este de fapt un mod de a-l întări pe copil ca el să mai spună, iar și iar, același grup de silabe, și astfel îl facem, și-l învățăm să vorbească. Acest lucru este posibil numai în această etapă, cînd copilul a cîștigat prin gradul de maturație capacitatea

de-a imita. Imitația este unul din mijloacele prin care copilul achiziționează cele mai multe din comportamentele umane.

Dacă sugarul are camera lui, ceea ce este de dorit, înfrumusețarea acesteia trebuie să aibă în vedere și rolul de stimulator. În afară de faptul că trebuie să fie luminoasă, cu mobilă care să-i permită să aibă spațiu de mișcare, este util să punem pe pereții camerei cîteva imagini, cum ar fi poze de animale (cățel sau cocoș), ca și fotografii cu persoane de familie. De asemenea, lucrurile din încăperea în care stă, este de dorit să aibă un loc stabil. Toate acestea îl ajută pe copil să recunoască lucrul și să-i faciliteze legătura dintre obiect și cuvîntul ce-l desemnează.

Cărțile cu imagini de felul pliantelor de carton cu animale domestice, ca și cărțile imprimate pe material plastic sînt binevenite pentru acest interval. Aceste prime cărți sînt de fapt continuarea jocurilor de etichetaj de care am mai discutat, care ne ajută în a-i îmbogăți bagajul de cunoștințe și vocabularul. Îi vom arăta imaginea și-i vom spune printr-un singur cuvînt ce reprezintă și poate la unele imagini putem să le însoțim și de onomatopei : PISICA — miau, miau.

Alt joc al acestei vîrste, este cel de-a introduce și scoate obiecte din cutii, ca și jocul de ciocnire a două obiecte. Cutiile din material plastic, pe care le găsim la magazinele de menaj, cuburile (insistăm ca din zestrea de jucării a oricărui copil să nu lipsească cuburile), jocul numit piramida format din cutii de mărimi diferite, frumos colorate, sînt jucării utile nu numai pentru această etapă, dar și pentru mai tîrziu.

Înainte de-a încheia această perioadă de vîrstă, adică înainte de-a ne despărți de sugar — de acum încolo el va fi COPIL — să încercăm să stabilim unele reguli de

conduită față de sugar. Sub influența unor vecine sau alte rude, multe mame greșit informate fac erori, dintre care unele pot avea consecințe.

TREBUIE SĂ PLÎNGĂ SUGARUL?

Acum știm că prin limbaj copilul începe să comunice abia spre sfîrșitul primului an de viață și că pînă atunci singurul lui mijloc de comunicare este plînsul. Prin plîns, sugarul ne face atenți că dorește ceva, că se petrece ceva cu el și are nevoie de ajutorul nostru. Dacă strigă după ajutor și noi nu i-l acordăm, după trecerea mai multor experiențe, el nu va simți decît o stare de nesiguranță și frustrare. El nu este încă la vîrsta la care să țipe că vrea să atragă atenția (cum ne-ar spune poate o vecină „expertă", dar care nu are informații de psihologia copilului). Unii sugari simt mai mult nevoia de-a fi lîngă mamă, au un sentiment de insecuritate și teamă, ei plîng pentru că se simt singuri și le este frică. Spunem aceasta, pentru că nimeni nu-și lasă copilul să plîngă dacă știe că trebuie să mănînce sau dacă știe că trebuie schimbat. Și aici reacțiile copilului diferă de la unul la altul. Sînt sugari care stau liniștiți chiar dacă sînt uzi, alții plîng imediat ce se udă. Diferența de reacție este dependentă de foarte mulți factori. Primul ar fi modul unic și nerepetabil de-a fi strict individual, și de aici diferențele de reacție în funcție de sensibilitatea pielii sau a gradului de aciditate a urinii. La acestea se mai pot adăuga foarte multe cauze care fac să nu comparăm și să nu dăm rețete de crescut copii. Cele mai multe mame învață repede semnificația plînsului copilului lor, cum ar fi plînsul-strigăt cu lacrimi al copilului obosit, înaintea culcării și care în scurt timp se liniștește și adoarme.

EXISTĂ SUGARI RĂSFĂȚAȚI ?

Ce înseamnă de fapt un copil răsfățat ? Putem spune despre un copil că este răsfățat, atunci cînd are trei ani și protestează prin țipete și refuz categoric să renunțe la biberon, sau cînd la vîrsta de șase ani nu suportă amînarea satisfacerii unei dorințe și-și manifestă nemulțumirea plîngînd și aruncîndu-se pe jos. Psihologic, aceasta înseamnă că menține conduite specifice unor vîrste mai mici la o etapă de vîrstă depășită. Este însă absurd să-i pretindem unui sugar să renunțe la reacțiile lui specifice, prin care-și manifestă o cerință, o dorință și pe care nu are posibilitatea să și-o exprime decît prin plîns. Un sugar nu se comportă astfel fiindcă este răsfățat. La două, trei sau nouă luni este prea devreme să-i punem această etichetă.

Printr-un proces de învățare, copilul începe să cunoască că nu are voie să facă tot ce-și dorește, dar aceasta este încă precoce de pretins sugarului. Cînd plînge, sugarul are nevoie să fie calmat, liniștit, să-i dăm de mîncare cînd dorește, să-i fredonăm cîntecele, să ne jucăm cu el, să-i vorbim, să ne ocupăm de el ori de cîte ori are nevoie. Toate acestea nu-l vor face să fie un copil răsfățat, ci îl vor face apt să răspundă pozitiv la frustrările la care va fi supus în etapele următoare, în condițiile în care conștiința de sine se structurează.

SUGARUL ARE NEVOIE SĂ FIE ÎNGRIJIT ȘI DE TATĂ

Sînt unele familii în care tatăl este convins că nu are ce căuta lîngă copil, pînă ce acesta nu va avea cel puțin șase ani, cînd îl va ajuta să meargă la școală, cînd

va merge cu fiul lui la meci, sau cînd va ieși cu fetița la cofetărie. Ei consideră că mamele au obligația exclusivă de-a se ocupa de copil cît acesta este numai un sugar. Această atitudine este absolut falsă. Un tată învață să se poarte cu copilul mic tot la fel cum învață și mama. Raporturile de încredere și dragoste necesare relației dintre tată și copil se inițiază din această perioadă. Tatăl poate învăța și el cum să facă baie copilului, cum să-i dea de mîncare și, mai ales, cum să se joace cu sugarul. Pe lîngă raporturile armonioase ce se încheagă între tată și copil, timpul în care tatăl este lîngă el, va permite mamei să se ocupe de alte activități din gospodărie sau să se odihnească. Ar fi nedrept să se bucure numai mama de primul surîs, de prima manifestare de bucurie a sugarului. Aceste evenimente trăite de întreaga familie consolidează relațiile și contribuie la climatul armonios al familiei, factor de importanță covîrșitoare, ca și hrana și mediul stimulator, pentru garanția unei dezvoltări adecvate a copilului.

ȘI BUNICII?

Venirea pe lume a nou-născutului este un eveniment pentru toți membrii familiei. Uneori pregătirea afectivă cea mai apropiată de acest moment o trăiesc bunicii, atît datorită experienței pe care au mai trăit-o, cît și nostalgiei și nerăbdării să verifice sau să rectifice modelele educaționale aplicate de ei. Participarea lor este binevenită și pentru tinerii părinți și pentru copil, dacă este bine dozată. Tînăra mamă are în primele săptămîni nevoie să fie susținută atît prin ajutorul în îngrijirea gospodăriei, cît și afectiv. Înțelepciunea bunicilor se dovedește nu prin impunerea propriilor lor păreri, ci

prin acceptarea sfaturilor oferite de cadrele de specialitate, care s-au modificat față de deceniile anterioare. Să nu uităm că lumea basmului nu poate fi descoperită fără bunici, dar pînă atunci, bunicii trebuie să dea dovadă de răbdare. Primul an de viață al copilului aparține cu prioritate mamei și tatălui.

Concluzii la primul an de viață

Experiențele din primul an de viață pun fără îndoială o amprentă pe personalitatea fiecărui individ.

Dacă îi vom da să sugă ori de cîte ori îi este foame, sugarul va avea experiențe pozitive la început de viață.

Dacă va fi mîngîiat de fiecare dată cînd se simte singur și simte nevoia de căldura mamei, dacă va avea o cameră sau un colț înfrumusețat cu lucruri care-i stimulează cunoașterea, copilul va căpăta încredere în mamă, și mai tîrziu va fi capabil de o bună competență socială, obiectivată în adaptarea la cerințele sociale. Primele rezultate ne apar imediat, după siguranța cu care se înscrie în etapa ce urmează : *etapa primilor pași* (fig. 3).

AL DOILEA AN : ETAPA PRIMILOR PAȘI

Al doilea an de viață debutează de cele mai multe ori cu primii pași, pe care copilul îi face singur fără sprijinul nimănui. Bineînțeles că sînt diferențe de la un copil la altul și în exercitarea acestei activități : unii fac primii pași după împlinirea vîrstei de nouă luni, iar alții, după treisprezece-paisprezece luni. Indiferent de vîrsta exactă în luni cînd copilul inițiază aceste prime

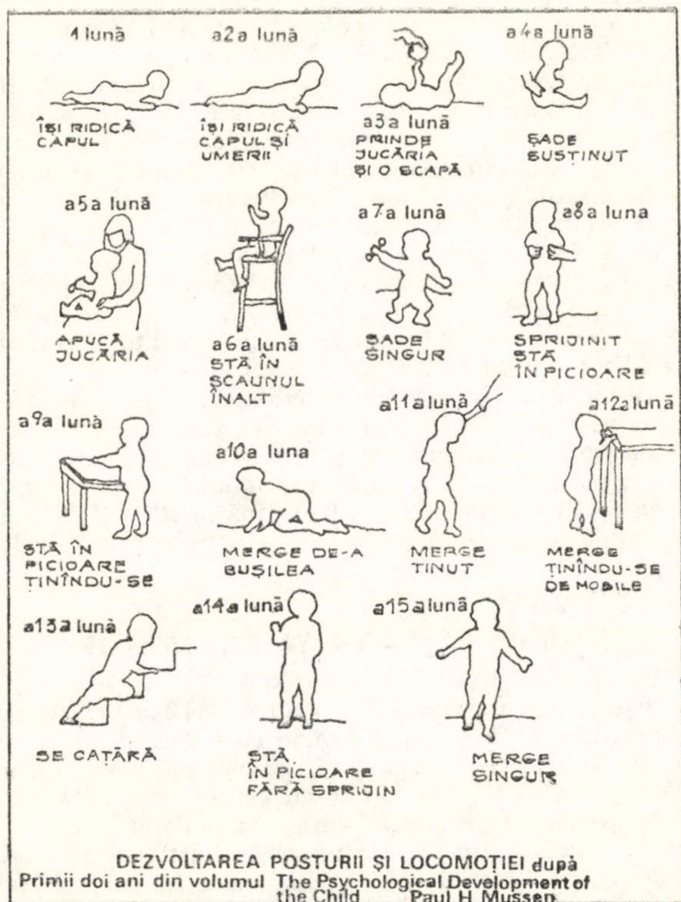

Fig. 3 — **Dezvoltarea posturii şi locomoţiei în primul an de viaţă.**

experiențe, al doilea an de viață este marcat de cîștigarea mobilității, care caracterizează fără îndoială această etapă. Mișcarea îi dă posibilitatea să cunoască lumea în alt mod, cel biped, în stațiunea verticală specific umană. Pe de altă parte, cunoașterea se îmbogățește datorită capacității de-a cuprinde spații mult mai largi, dîndu-i posibilitatea să experimenteze propriile abilități cîștigate, atît prin creștere și maturație, cît și ca rezultat al stimulării acordate în primul an.

În această perioadă copilul comunică mai ales prin limbaj pasiv, care este mai larg decît cel activ-expresiv. În limbajul activ apare așa-numitul „jargon“ care se înfățișează ca un model sonor ce imită cadența și sonoritatea limbajului adult ; concomitent cu jargonul apar și cuvintele frază. Un singur cuvînt izolat constituie pentru copil o propoziție completă. El spune „brațe“, care înseamnă : „ia-mă în brațe“. După optsprezece luni, jargonul este din ce în ce mai mult înlocuit de cuvinte, vocabularul variind între 7, 8 și pînă la 100 de cuvinte, iar exprimarea începe să aibă structura propozițiilor simple.

A. PRIMII PAȘI – VÎRSTA PERICOLELOR

Prin primii pași copilul învață multe lucruri, dar în același timp învață și persoanele care-l îngrijesc. Cînd copilul se află în altă cameră, adulții încep să știe că liniștea prelungită este un semn că acesta a „desenat“ cu rujul mamei pe pereți sau a împodobit patul cu spuma de ras a tatălui. Primii pași constituie perioada de dezvoltare a explorărilor, iar casa în care crește „tînărul explorator“ trebuie să fie amenajată corespunzător (să dea posibilitatea de explorare copilului și în același timp să garanteze securitatea).

Frînarea curiozității copilului, prin interdicție verbală și fizică, este una din cele mai grave greșeli. Casele în care trăim, sînt construite pentru adulți și nu pentru copii. Este de datoria părinților să le facă apte pentru buna dezvoltare a copilului. Trebuie să-i dăm libertate de mișcare în casa care este atît a noastră cît și a lui. Se vor strînge lucrurile fragile, care se pot sparge, sau care pot răni și accidenta copilul. O casă care impune multe interdicții, nu va fi o casă adecvată pentru dezvoltarea copilului dumneavoastră. Chiar dacă merge, copilul rămîne încă sub multe aspecte asemănător cu sugarul de acum cîteva luni. El continuă să ducă cele mai multe lucruri la gură, să nu aprecieze corect distanțele, să nu diferențieze ce nu este comestibil. Specialiștii consideră că 50 pînă la 90% din accidentele care survin la copiii mici pot fi evitate dacă părinții iau măsurile necesare și dacă-și înzestrează adecvat casa. Așadar, să privim în jur și să vedem cu ochii copilului.

Medicamentele. Dacă pentru noi o aspirină este ceva ce luăm cînd ne doare capul, pentru copil este ceva nou „de mîncare". Și mai atractive pentru el sînt drajeele, care pentru el constituie obiecte frumos colorate și dulci. Toate medicamentele vor fi închise într-un loc sigur la care au acces numai adulții. Din timp în timp faceți un tur prin casă și asigurați-vă că nu este nimic periculos la îndemîna copilului.

Diferite substanțe toxice, cum sînt detergenții, cosmeticele, alcoolul, soda, insecticidele, vor fi păstrate în dulapuri inaccesibile copilului.

Curentul electric este altă sursă de pericol ; controlați instalația. Prizele vor fi prevăzute cu dispozitive speciale de siguranță care există în comerț. Se vor înlătura instalațiile electrice improvizate din locuință.

Controlați să nu fie pe jos *cuie, ace, mărgele,* pe care copilul le poate găsi cînd se joacă și — ducîndu-le la gură — le poate înghiți sau aspira.

E bine ca în această perioadă de vîrstă să nu-i dați să mănînce *alimente cu care s-ar putea îneca,* de felul nucilor, alunelor, semințelor.

Asigurați *ușa de ieșire pe palier,* pentru ca să nu ajungă pe scări, ca și ieșirea din curte pe stradă, unde oricînd poate trece un vehicul.

Nu uitați că obiectele pe care i le oferiți pentru joc, ca și jucăriile pe care i le cumpărați, trebuie să îndeplinească securitatea copilului. În general jucăriile adecvate acestei vîrste sînt astfel concepute ca să satisfacă această cerință.

Părinții trebuie să protejeze pe copil cît este necesar, fără exagerări. Copiii noștri au nevoie să fie protejați de pericolele de care nu au încă conștiința de-a se apăra, dar nu este nevoie să-i apărăm de situații care nu prezintă nici un pericol. Exagerarea protecției (supraprotecția) îl va face fricos și neîncrezător în mediul ce-l înconjoară.

Odată pus sub cheie tot ce reprezintă pericol, odată adunate toate obiectele care ar impune interdicții numeroase, înseamnă că-i acordați copilului o casă în care se va mișca în siguranță. Dacă obiectele periculoase se vor înlocui cu jucării utile stimulării, atunci copilul se dezvoltă într-un mediu psihologic sănătos în care va explora și va învăța să cunoască fără teamă, cu încredere, în cei din jur și în el însuși.

JOCUL ȘI JUCĂRIILE

Jocul pentru copii are mult mai multe funcții decît pentru adult. Jocul nu este numai calea de destindere, ci este pentru copil modalitatea cea mai eficientă de-a

învăța să-și perfecționeze funcțiile ce apar conform stadiilor de maturație, cum ar fi mersul, echilibrul și abilitățile manuale. Prin joc, copilul cunoaște lucrurile și funcțiile obiectelor din jur și învață unele comportamente sociale. Pentru copil, jocul este asemănător cu munca adultului. În joc, copilul imită munca mamei, bunicii, tatălui și bunicului. El repară mașina ca tata, face curățenie și îngrijește casa ca mama.

„Unealta" de muncă a jocului este jucăria. Dacă ne-am convins că jucăria scoate din pasivitate contemplativă pe sugarul mic, acum cînd copilul începe să meargă, să vorbească, jucăriile ne apar ca absolut necesare. Singurul lucru de care trebuie să avem grijă este să-i dăm copilului jucăriile adecvate vîrstei și nivelului de dezvoltare.

În cel de-al doilea an de viață, cele mai indicate jucării sînt cele funcționale. Sînt numite astfel, acele jucării care dau posibilitatea să dezvolte și să stimuleze diferitele procese și activități psihice (motricitate, cunoaștere, inventivitate). De fapt, pot fi socotite jucării toate obiectele care servesc jocului, multe din acestea găsindu-se în gospodăria noastră.

Jocurile de mișcare constituie una din activitățile preferate ale copilului. Spațiile de joc amenajate în cartierele de blocuri trebuie să prevadă colțuri și „instalații" pentru cei ce fac primii pași. Toboganul de dimensiuni mai reduse, cuburi din lemn sau material plastic aranjate sub formă de piramidă (fig. 4), asigură dezvoltarea musculaturii și agilității.

Acolo unde spațiul permite, în curțile noastre, aceste amenajări pot fi făcute de cei din familie, din materiale necostisitoare și ele vor fi utilizate de copii pînă la vîrste mult mai mari.

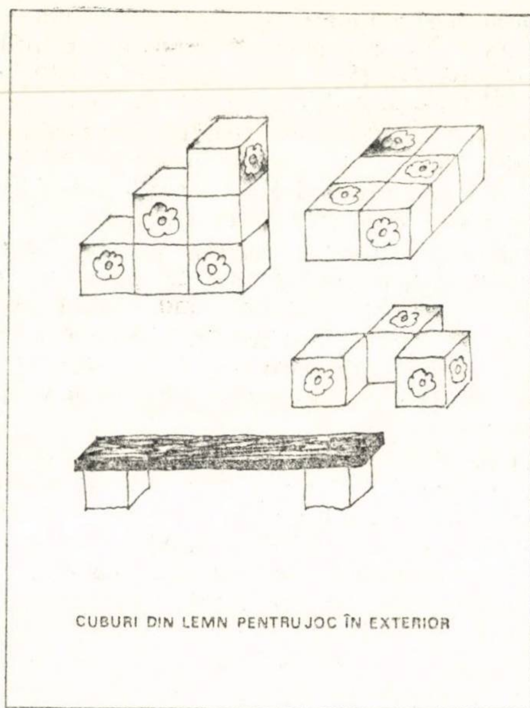

Fig. 4 — Cuburi pentru exterior.

Un alt joc în aer liber ce dezvoltă abilitățile manuale este jocul în nisip, în care se fac „turtițe" de nisip, desene și construcții „arhitecturale" mai complicate. La groapa cu nisip se aduc jucării ca : forme, lopeți, găletușe, mașinuțe și vase de bucătărie. Nu ezitați să-i lăsați pe copii să se joace cu nisip, pe motiv că se murdăresc, sau că jocul în nisip este o sursă de microbi.

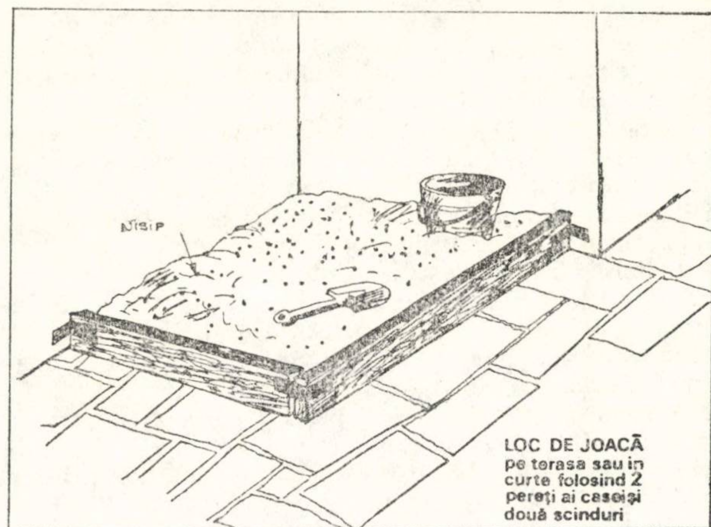

Fig. 5 — Lada de nisip.

Copilul va fi potrivit îmbrăcat și supravegheat să nu mănînce în timpul acestui fel de joc (fig. 5).

Din jucăriile recomandabile pentru interior de neînlocuit sînt *cuburile*, care sînt folosite la această vîrstă ca încărcătură pentru camioane, cutii, coșulețe ce vor servi și la jocurile de mai tîrziu, la construcții ce dezvoltă manualitatea, capacitatea de concentrare a atenției și imaginația.

Animalele confecționate din diferite materiale, ca și *păpușile* sînt jucării iubite de copii, băiețel sau fetițe. Este greșit să considerăm la această vîrstă păpușa ca jucărie specifică numai pentru fetițe. Păpușa oferă atît pentru unii cît și pentru alții ocazia de concretizare a

unor emoţii şi sentimente care permit identificările rolului specific al mamei şi al tatălui, ca şi a retrăirii evenimentelor ce contribuie la formarea cunoaşterii de sine (în această etapă a schemei corporale).

Din zestrea de jucării nu trebuie uitate *cărţile*. Pentru această vîrstă cărţile cu imagini frumos colorate, cît mai apropiat de coloritul natural, cu imagini puţine şi bine conturate, ajută la îmbogăţirea vocabularului şi la precizarea percepţiilor vii. De aceste imagini putem să legăm scurte poveşti, pe înţelesul lui, care să conţină activităţi şi experienţe similare celor trăite de el. După ce i-am arătat de mai multe ori şi i-am spus ce înfăţişează imaginea, putem să-l întrebăm : ce e în imagine ? Ce face acesta ? Acesta este un sistem de verificare a celor învăţate care îl bucură pe copil pentru că vede satisfacţia pe care o trăim noi cînd răspunde corect. Pe lîngă îmbogăţirea vocabularului, acest dialog constituie o ocazie de schimb afectiv pozitiv ce-i sădeşte sentimente de încredere şi securitate.

Dintre jocurile care-i amuză sînt şi jocurile muzicale, de la cîntatul unor cîntecele, la schiţarea unor dansuri, la audierea la radio sau casetofon a unor melodii. Pentru formarea ritmului şi sensibilităţii auditive, se utilizează jucăriile muzicale cum sînt xilofonul, cutia muzicală cu bile, ciocanul muzical sau xilofonul improvizat acasă de noi din sticle de diferite mărimi şi grosimi, borcane şi/sau pahare. La această vîrstă cele mai multe jocuri se vor desfăşura cu un adult. Numai în colaborare şi sub supraveghere, jocul îşi atinge scopul educaţional-stimulativ. Jocul liber nesupravegheat este încă de scurtă durată, copilul nu este încă capabil să urmeze o desfăşurare pentru a ajunge la un scop. Caracteristic rămîne în continuare jocul de repetiţie, ca în ultima parte a primului an, la care se adaugă permanenta dorinţă de mişcare şi de nestăvilită curiozitate.

CE COMPORTAMENTE ÎL ÎNVĂȚĂM

Dorința de mișcare și curiozitatea sînt imposibil de controlat de către copil. Oricît am încerca să înlăturăm toate obiectele care expun copilul la pericole, rămîn cîteva de neînlăturat, ca să nu amintim decît soba sau aragazul. De aceea, interdicția trebuie să existe dar va fi limitată la cîteva locuri. Nu ! Nu ! spus pe ton cît de ridicat nu va fi înțeles întotdeauna de copil. Dacă pe lîngă interdicția „NU“ vom adăuga și o explicație : „Nu, te arzi, faci buba !“ va înțelege că numai acel loc special îi face rău. Alt procedeu de a-l împiedica să se apropie de un loc sau de un obiect interzis este distragerea atenției și atragerea spre alt loc sau obiect.

Copilul care începe să meargă are un comportament activ, este dornic să-și exerseze permanent capacitatea de-a se mișca. În această mișcare este inevitabil să se lovească și să se împiedice de tot ce este în jur. Pe de altă parte, la copil nu s-a stabilit imaginea propriei lui dimensiuni, iar coordonarea mișcărilor este încă deficitară. El nu și-a constituit imaginea eu-lui său fizic, conștiința „gabaritului“ pe care îl are. De cîte ori se mișcă, dă impresia unui buldozer ce trece peste tot ce-i apare în cale și lovește de jur împrejur. Cade și se ridică de cele mai multe ori singur ; aceste incidente nu-i întrerup activitatea de explorare. Reluarea activității, fără ca cei din jur să aibă o reacție de frînare, îi fortifică încrederea în el, iar numeroasele atingeri de lucrurile din jur, și chiar și loviturile, contribuie la constituirea schemei corporale.

Multe activități ale copilului de peste un an sînt dictate de marea lui curiozitate. Se oprește în fața bibliotecii și scoate cărțile, trage și rupe pagini pentru a-și satisface curiozitatea și nu fiindcă vrea să facă rău.

Această pornire este mai puternică decît teama de palmă ce o va căpăta de la mama sau de la tata. De altfel, o palmă dată copilului de această vîrstă nu are asupra lui nici un efect educativ.

După ce şi-a depăşit vîrsta primului an, începem să-l învăţăm multe din felul de-a se purta a omului mare. La un număr de mese, va mînca la masă, aşezat pe un scaun potrivit. La fel ca şi la adult, apetitul lui este variabil, iar uneori îşi manifestă personalitatea prin anumite preferinţe alimentare. De cele mai multe ori, mama sau bunica, se neliniştesc cînd copilul mănîncă puţin sau chiar refuză mîncarea. Insistenţele nu sînt eficiente, cu cît se va insista mai mult, cu atît copilul se va opune. Cu cît el mănîncă mai puţin, cu atît mama devine mai anxioasă şi recurge la diferite soluţii, de la a-i oferi jucării, pînă la construirea unor spectacole, apoi la ultimele soluţii, forţarea şi bătaia. În acest mod masa devine un chin pentru toţi şi o problemă care nu era în perioada de sugar. În rezolvarea acestei probleme avem la îndemînă un aliat sigur : foamea naturală a copilului. Dacă vom prezenta masa într-un mod plăcut, în farfurii colorate cu desene pe ele, cu un meniu variat şi echilibrat, dacă îl vom lăsa să mănînce cît vrea şi-i vom respecta personalitatea, preferinţele alimentare. Ca şi apetitul, gustul copilului se modifică de la o zi la alta. El va accepta azi un fel de mîncare, pe care ieri l-a refuzat, va mînca azi o porţie întreagă de supă şi mîine va lua numai cîteva linguri din pireul pregătit. Daţi-i libertatea să refuze şi nu-l forţaţi, lăsaţi-l să mănînce după propria lui nevoie şi atunci nu veţi avea nici o problemă cu masa.

Alt comportament ce apare în această perioadă tot la masă este joaca cu mîncarea. Se întîmplă mai ales cînd nu-i este foame. Farfuria se transformă în toba pe

care o lovește cu ce are mai aproape, ce-i pus în farfurie este luat cu mîna și împrăștiat pe masă sau aruncat pe jos.

De cele mai multe ori, pe cît este de fascinant pentru copil acest comportament, pe atît este de enervant pentru mame. Trebuie să admitem că pentru copilul mic este ceva normal, și nu o face din răutatea de-a ne enerva. Cum să reacționăm ? Să-l lăsăm și să continuăm să-i dăm să mănînce. Dacă vedem că nu este de loc interesat de mîncare, îl dăm jos de la masă ; dacă va plînge, vom încerca încă o dată să-l punem la masă.

Și dacă tot sîntem la masă, cum îl învățăm pe copil să mănînce singur ? În primul rînd sîntem datori să-i dăm ocazia s-o facă. Dacă la șase, șapte luni i-am dat în mînă să mănînce singur un biscuit sau o felie de măr, înseamnă că l-am pregătit deja pentru acest moment. În jurul vîrstei de un an, începem să-i dăm lingurița, și bineînțeles, el va fi interesat de linguriță. Îi vom da și lui o linguriță și-l vom lăsa să încerce să o folosească, chiar dacă de cele mai multe ori va lovi cu ea în mîncare și în masă, murdărind în jur. La început, cînd va încerca să o ducă la gură o va răsturna. Între 12 și 16 luni, cei mai mulți copii doresc să mănînce singuri ; dacă nu le vom da ocazia s-o facă acum, după ce va împlini vîrsta de doi ani i se va părea normal să continue să-i dea de mîncare mama sau bunica.

O altă problemă pusă părinților la această vîrstă este *învățarea să fie curat, să ceară olița.* Cred că este unul din obiceiurile pe care toate mamele doresc să fie învățate de copil cît mai repede. Într-adevăr, este de înțeles să scapi de spălatul zilnic, după ce mai mult de un an ai fost nevoit să speli mormane de scutece ! Multe mame, determinate de această dorință, încearcă să deprindă pe copil cu olița încă de la șase, șapte luni.

Sugarul nu are încă maturaţia neuronală pentru a-şi controla tranzitul intestinal şi nevoile micţionale. Pînă la un an, controlul poziţiei şezînde nu este perfect, deoarece nu-i permite maturaţia musculară. De asemenea, nu are încă psihologic structuri sistematizate, care să ne îndreptăţească să-i cerem acest comportament. În jurul vîrstei de doi ani, putem să-l obişnuim cu statul pe oliţă. Să încercăm să-l punem la oliţă cînd ne aşteptăm să fie ora scaunului, dar să nu-l pedepsim sau să-l certăm cînd se va întîmpla să murdărească pantalonaşii, sau că udă patul cînd doarme sau cînd se joacă. Multe din reacţiile nedorite de mai tîrziu îşi au originea în această tentativă precoce de-a forma controlul sfincterian. Nu vă lăsaţi impresionaţi de afirmaţiile vecinei sau ale vreunei rude, care şi-a dresat copilul să facă la oliţă de la zece luni, deoarece noi cunoşteam tulburările pe care le are acest „recordmen" mai tîrziu (de la a uda patul în somn, cu toate că are şase ani, sau alte tulburări ce nu au apărut încă). Despre felul în care este adecvat psihologic să-l învăţăm pe copil cu oliţa, vom discuta, după ce copilul va împlini doi ani.

O altă problemă care se pune părinţilor este cea a *suptului degetului,* după ce copilul a împlinit un an. Sînt părinţi care se neliniştesc de acest lucru şi mai devreme. La această problemă, părerile sînt controversate, chiar şi printre specialişti, psihologi, pediatri şi alţii.

Psihologic, cînd copilul suge degetul la trei-patru săptămîni, dă dovadă de diversificarea unui comportament înnăscut, suptul pe care îl lărgeşte ca sferă de acţiune. Nimeni nu va lua o măsură de interzicere în această etapă. Mai tîrziu acest obicei format, deranjează.

Mulţi specialişti consideră că şi după depăşirea primului an, suptul degetului nu poate fi interzis. Contra-

rierea copilului, prin diferite mijloace cum ar fi bandajarea degetului, legarea mîinii, punerea pe deget a unor substanțe neplăcute la gust, declanșează de obicei tulburări mai grave decît suptul în sine a degetului. După unii cercetători, stomatologi, acest obicei prelungit pînă peste un an, ar duce la deformarea palatului și a dinților. Menținerea deprinderii peste doi-trei ani impune ca părinții să ia unele măsuri, și cele mai adecvate vi le pot oferi numai oamenii de meserie (psihologi, pediatri, surori de ocrotire) și nu cei ce se consideră „specialiști".

Concluzii la cel de-al doilea an de viață

Stadiul de dezvoltare a copilului care începe să meargă poate fi rezumat în fraza : *etapa de explorare și cercetare.*

Copilul explorează fără încetare universul în care trăiește. În cursul activităților de explorare el își călește mușchii, își cheltuiește energia debordantă și își întărește încrederea în sine. Merge, aleargă, se cațără, sare, face construcții de cuburi, se joacă cu mașinuțe și păpuși, se joacă cu mama și cu alți adulți din familie, inventează cuvinte, începe să elaboreze propoziții, îi plac cărțile cu poze și scurtele povestioare.

La vîrsta explorării, cel mai adecvat sistem educațional este de a-i da libertatea să exploreze.

Cu cît veți fi mai înțelegători și veți renunța în această perioadă la ordinea desăvîrșită a casei (chiar dacă ea arată de multe ori ca după un uragan), trebuie să aveți certitudinea că acest cadru necenzurat îi oferă copilului condițiile optime de dezvoltare.

AL TREILEA AN : VÎRSTA CONTRARIILOR

Ca urmare a maturației și a satisfacerii neîntrerupte a nevoii de mișcare, din al doilea an de viață, între doi și trei ani, copilul merge fără probleme, urcă și coboară scările, manevrează cu relativă abilitate obiectele. Posedă un limbaj activ, prin care comunică cu cei din jur, prin propoziții și își exprimă dorințele.

Comportamentul social se îmbogățește cu cea mai mare parte din deprinderile de autoservire.

Își fixează primele coordonate ale conștiinței propriei existențe, prin cîștigarea conturării EU-lui fizic și chiar elemente ale EU-lui psihic, obiectivat în modul de exprimare cînd vorbește despre el folosind pronumele personal la persoana întîi. Toate aceste acumulări se realizează pe o perioadă de maxime contradicții afective. De aceea, anul al treilea este numit și perioada de opoziție. Opoziția la toate îndemnurile și interdicțiile constituie unul din mecanismele constituirii conștiinței de sine. Așa cum prin numeroase loviri ale părților corpului, copilul își realizează dimensiunea corpului și a părților corpului său, la fel prin opoziția la tot ce i se cere își delimitează propria lui personalitate. Tot acest proces se desfășoară în cea mai mare parte în cel de-al treilea an de viață, și-i duce pe părinți de multe ori la disperare și din acest motiv sînt adesea expuși unor grave greșeli educționale. În același timp, copilul învață, și reușește de cele mai multe ori, să-și vadă părinții bucuroși, să-și controleze anumite acte, dar nu reușește încă să-și frîneze sentimentele.

Cele mai multe frămîntări trăite de părinți în primii doi ani, sînt legate de speranța că în al treilea an vor avea un copil care va înțelege ce este bine și ce este rău, și că în sfîrșit, etapele cele mai dificile au fost depășite.

Ca argument principal pentru ei apare faptul că acum copilul pricepe ce i se spune și-și poate exprima ce-l doare, ce vrea să mănînce, cu ce vrea să se joace. Tot în desfășurarea etapelor de dezvoltare, se găsește însă și această perioadă, în care copilul începe să-și manifeste voința prin intermediul progreselor acumulate și să-și afirme propria personalitate.

Opoziția lui este amplă și se manifestă prin adevărate crize.

Mai este necesară încă o „etapă" de răbdare, atît pentru bunicii care se confruntă zi de zi cu „personalitatea" nepotului, cît și pentru părinții care trebuie să asculte învinuirile bunicilor și apoi să încerce să remedieze comportamentul copilului. Reamintim că în etapa de față copilul își încheagă propria individualitate, trăiește sentimentul profund a ceea ce este și realizează că trebuie să învețe să se conformeze la ceea ce societatea (la această vîrstă — părinții) așteaptă de la el.

Este absolut necesar să ne impunem autoritatea, dar aceasta trebuie făcută cu calm și ținînd seama de reacțiile copilului. Stadiul de opoziție se manifestă mai amplu și mai domol, în funcție de atitudinile noastre. Excesul de autoritate, îngrădirea manifestărilor de protest, pedepsirea aspră, vor avea ca urmări tîrzii un copil timid sau chiar un adult lipsit de încredere în propriile lui forțe. În fața autorității părinților este posibil ca supunerea copilului să fie numai exterioară, iar în orice ocazie în care nu-i văzut, să-și elibereze dezacordul sau chiar ostilitatea. Pe de altă parte nu trebuie să se ajungă să fim conduși de copii printr-o atitudine prea conciliantă. Acești copii se adaptează greu în colectivitatea de copii și adesea nu se supun la regulile de disciplină cerute de grădiniță și mai apoi de școală. De aceea, aceste două extreme se vor evita, încercînd să se aplice un model optim, recomandat de psihologi.

INIȚIEREA ÎN DISCIPLINA

Rolul disciplinei nu este de supunere în fața unei constrîngeri dictată de o autoritate, ci să educăm în așa fel copilul încît să-și autoregleze mai întîi actele și apoi sentimentele.

Vă reamintim că în desfășurarea dezvoltării psihice copilul poate inițial — prin ajutorul nostru — să-și controleze actele (prin act se înțelege acțiunea realizată), ceea ce se poate pretinde de la copil din această etapă, ca mai tîrziu prin limitarea actelor să-și regleze sentimentele.

Atunci cînd copilul face ceva dorit de noi, este foarte important să-l încurajăm că a făcut ceva bun.

Cei mai mulți dintre noi avem impresia că tot ceea ce face bine un copil este normal și nu-i spunem că ne-a plăcut că a mîncat mai frumos decît ieri, că a cerut olița sau că s-a jucat mai liniștit.

Copiii doresc să fie în centrul preocupărilor adulților ; dacă noi vom fi prompți în a-i atrage atenția cînd a murdărit pe jos sau a țipat, chiar cu riscul unei pedepse, va fi satisfăcut prin aceea că a fost în centrul atenției. Ar fi bine să reținem o lege psihologică simplă, care ne va ajuta mult în a-l face pe copil să facă bine, așa cum își dorește orice părinte. Această lege afirmă : *tot ce dă satisfacție tinde să se repete, iar ceea ce determină insatisfacții va fi evitat.* Conform acestei legi, copilul va repeta tot ce-l va încuraja, va fi mai puțin tentat să mai facă ceea ce a fost descurajat. Ar mai fi de precizat în ce-ar consta încurajarea sau, altfel spus, întărirea unui comportament și în ce descurajarea.

În general, orice reacție la ceea ce face copilul este o întărire.

De exemplu : o întărire este atunci cînd îi oferim ceva de mîncare care-i place sau cînd îl luăm în brațe și-l mîngîiem. Tot o întărire este atunci cînd spune ceva nepermis dar amuzant prin context, sau prin faptul că este spus de o voce de copil ; toți din jur fac haz. De multe ori se poate chiar povesti (în prezența lui), ce lucru amuzant a făcut copilul, cu toate că sîntem conștienți că este ceva nepermis. În acest caz să nu ne mirăm că el va repeta și în alte ocazii același comportament, iar noi îl vom pedepsi acum deoarece contextul ne pune pe noi într-o lumină nefavorabilă. Deci trebuie să încercăm să fim consecvenți cu ce recompensăm și întărim, deoarece de multe ori întărim sau recompensăm purtări pe care în principiu nu le admitem.

Toți copiii doresc să-și vadă părinții mulțumiți de ceea ce fac și spun ei, așa că ne putem foarte ușor folosi de acest lucru. A mîncat cu lingurița singur și a făcut mai puține pete pe fața de masă, să-i spunem, să-l lăudăm. A mers la plimbare în parc, n-a mai aruncat cu nisip în ceilalți copii, să-l lăudăm că s-a jucat frumos. Aceste fapte le putem povesti în prezența lui, cînd vine tata sau mama. Să fim siguri că în acest fel copilul va încerca să facă și în alte situații asemănătoare.

Pe lîngă aceste acte dorite, un copil face și altele care ne îngrijorează. De exemplu, țipă și refuză să se îmbrace, cînd noi sîntem grăbiți ; cum procedăm acum ? Să ne amintim că sîntem în etapa opoziționistă. Cel mai indicat este să nu insistăm și să nu intervenim brutal. Dacă nu-l vom lua în seamă și-l vom lăsa să țipe, iar noi ne vom îmbrăca și ne vom pregăti de plecare fără să-i dăm atenție, cînd vom reveni să-l îmbrăcăm, spre mirarea noastră vom vedea că acceptă fără să se mai opună. Cei mai mulți „opoziționiști“ își manifestă verbal dezacordul, iar în fapt se supun. În această etapă copilul nu-și poate stăvili trăirile emoționale, fie pozitive, fie negative.

Este în limita normalului să-l lăsăm să-și manifeste liber sentimentele. Acordarea libertății de manifestare,

ca și înțelegerea sentimentelor copilului, îi dau încredere în cei din jur și în el însuși și contribuie la stabilirea conștiinței de sine.

Un mod de a-l asigura pe copil că-i înțelegeți sentimentele este prin „tehnica oglinzii" inițiată în psihologie de Carl Rogers. (Tehnica este folosită și ca metodă psihoterapeutică.)

În ce constă aceasta ? Să spunem că băiețelul dumneavoastră, de doi ani și șapte luni, vine plîngînd că l-a lovit Ionică ; de obicei, noi am răspunde : „iar v-ați bătut". Utilizînd tehnica oglinzii însă, răspunsul va fi : „plîngi și ești supărat, pentru că te-a bătut Ionică". Folosind această tehnică a oglinzii, copilul va fi sigur că i-ați înțeles supărarea.

Alt exemplu : cînd plînge pentru că tata i-a interzis să mai umble pe masa lui, dacă va veni la dumneavoastră și printre lacrimi și suspine va spune „tata este rău", reluînd, veți spune, „da este rău, n-ai voie să umbli pe masa lui" se va liniști, pentru că va simți că are un aliat care îl înțelege. Nu trebuie să credeți că în acest mod subminați autoritatea celuilalt. Ați submina-o într-adevăr dacă ați interveni să se modifice hotărîrea luată.

Tot în această perioadă de opunere și negativism, copiii cu un anumit tip de personalitate reacționează frecvent la tot ce-i contrariază prin adevărate „crize de afect" : plîng, țipă, se aruncă pe jos, azvîrle toate obiectele ce le au la îndemînă. Ce facem ? Mulți dintre noi, determinați de reguli de bună conviețuire cu vecinii, vom încerca să-l împăcăm, oferindu-i tot ce știm că-i face plăcere. Dacă considerăm că liniștea vecinilor este prioritară formării copilului, vom reacționa astfel, dar pentru copil este mai bine să procedăm așa : să-l lăsăm să-și manifeste furia, fără să-l pocnim, și fără să asistăm la ea. Fără spectatori, micul actor se va potoli. Să

nu uităm că și o palmă dată copilului, poate avea pentru el rolul unei recompense, în sensul că l-ați văzut și i-ați acordat atenția pe care o sconta, așa că va repeta de cîte ori este furios același mod de reacție.

Aceste manifestări afective zgomotoase nu vor fi interzise, unii copii avînd nevoia de-a se descărca, dar nu vor fi favorizate să se repete la cea mai mică împotrivire.

CUM ÎL ÎNVĂȚĂM SĂ FIE CURAT

În cel de-al treilea an de viață, copilul poate fi deprins să ceară olița, să nu mai facă în chiloți și să fie curat. *Prima condiție* este că nimeni nu-l poate face pe copil să învețe să folosească olița dacă el nu acceptă. *A doua condiție* este ca între copil și persoana ce-l îngrijește să existe relații afective pozitive, de încredere. *A treia*, este ca maturația neuromusculară a sfincterelor să facă pe copil să fie apt să-și controleze senzația de evacuare. Dacă această educație este inițiată înainte ca maturația neurofiziologică să se fi realizat, copilul va fi profund tulburat că nu poate satisface una din dorințele mamei. De aceea, în capitolul anterior am apelat la răbdarea dumneavoastră pentru a nu încerca să puneți copilul la oliță prea de timpuriu. *A patra condiție* este ca părinții să privească realizarea acestei activități prin gradul de dificultate al copilului și nu prin ceea ce înseamnă pentru adult.

Să vedem de ce pentru un copil de doi ani este dificil : materiile fecale se află în mișcare în intestinul gros și exercită o presiune asupra rectului, care duce la relaxarea musculaturii rectale și declanșarea unei noi mișcări intestinale. Pentru a deprinde un copil să fie curat,

trebuie obişnuit să schimbe ordinea acestor faze, învăţîndu-l să suprime, sau să amîne, reflexul de expulzie a muşchilor rectali şi să ceară ajutorul mamei, să ajungă pînă la oliţă să aştepte pînă i se dau chiloţii jos şi să se aşeze pe oliţă. Acum v-aţi convins că într-adevăr nu este uşor pentru copil. Cum să facem acest antrenament fără să provocăm perturbări ale personalităţii copilului ? Cei mai mulţi părinţi sînt tentaţi să procedeze prin a aşeza copilul pe o oală pentru a-i declanşa relaxarea muşchilor rectali. Este aproape sigur că nu vor reuşi, aşa cum n-ar reuşi nici ei dacă ar fi supuşi aceluiaşi procedeu. Eroarea constă în aceea că nu se ţine seama, în primul rînd de mecanismele urinii şi/sau a materiilor fecale, ceea ce are urmări negative asupra dezvoltării psihice, a comportamentului copilului. Imposibilitatea de-a satisface pretenţia părinţilor va scădea încrederea în sine a copilului şi va avea urmări şi asupra altor comportamente. Cînd vor învăţa să fie curaţi, copiii mai puţin docili vor sesiza reacţiile de succes ale mamei. Nesatisfăcînd dorinţele mamei, copilul îşi va da seama că o enervează pe mama, ceea ce pentru el reprezintă un mijloc de-a o domina. Pe de altă parte, copilul docil se va supune mai uşor pretenţiilor mamei dar ca urmare a conflictului trăit, vor deveni mai timizi. Uneori apar tulburări de somn şi dificultăţi la mîncare. Prin cele expuse, am încercat să demonstrăm importanţa metodelor folosite la formarea controlului sfincterian, care psihologic are aceeaşi valoare cu modul în care se face alimentaţia copilului.

Metodele folosite pentru controlul sfincterelor vor fi discutate diferenţiat : controlul sfincterian intestinal şi controlul sfincterian vezical sau micţional.

Controlul sfincterian intestinal

Se va începe prin a-l învăța pe copil semnalul ce desemnează actul defecației. În general, la doi ani el este capabil să înțeleagă. Cînd îl vedem și auzim că face efortul specific care însoțește de obicei defecarea, spunem „GIGEL face caca în pantaloni". După ce va auzi de mai multe ori această frază, va anunța el însuși : „mama fac caca". În continuare se va trece la etapa următoare : olița va fi pusă într-un anumit loc (baie etc.). Îl vom familiariza cu olița, lăsîndu-l să se așeze pe ea cînd vrea. După ce s-a obișnuit cu ea, atunci cînd anunță că face caca, îl vom duce la baie și-l vom așeza pe oliță. În etapa familiarizări cu olița, nu uitați să-i spuneți : „olița este pentru caca, la oliță se face caca" ! De fiecare dată după ce-a făcut la oliță, înainte de-a arunca materiile fecale, arătați-i ce-a făcut, lăudați-l, și în primele zile ale succesului, cînd îi oferiți ceva, amintiți-i că este un copil mare care face la oliță.

Psihologii afirmă că scaunul făcut la oliță este primul „dar" pe care copilul îl oferă mamei !

Controlul sfincterian vezical

Obținerea controlului vezical este mai dificil decît cel intestinal. Acesta cere mai mult timp, deoarece senzațiile necesității de eliminare urinară (micțiuni) sînt simțite mai puțin pregnant decît senzația eliminării fecalelor și se efectuează în mod reflex în funcție de tensiunea vezicii urinare. Defecația implică efectuarea actului respectiv, în timp ce micțiunea implică nerealizarea actului respectiv. Pentru copil este mai ușor să facă ceva decît să se oprească să-l facă. Controlul sfincterian vezical are două aspecte : controlul în stare de

veghe (copilul este treaz) și controlul în timpul somnului. Controlul în stare de veghe se realizează în general primul. După Arnold Gesell, acest control se realizează în trei etape. *În prima etapă,* își dă seama că este ud, *în a doua etapă* poate să o spună, iar *în ultima* copilul poate să anticipeze și să anunțe pe cei din jur că se va uda. Cînd începem să-l învățăm să nu mai facă pe el, trebuie să ținem seama de aceste etape.

Pentru început, ca să-l ajutăm să sesizeze că este ud, vom înlătura chiloții de protecție din material plastic, sau scutecele absorbante. Cu acești chiloți pe el, copilul nu poate simți cînd s-a udat. Cînd copilul rămîne fără chiloții din plastic și fără scutece, urina se scurge pe picioare și astfel el realizează că a urinat. Cînd îl vom vedea că s-a udat, trebuie să-i spunem că „a făcut pipi“ se va lăsa la o parte o falsă pudoare ; cuvîntul este cel mai potrivit, copilul putînd să-l înțeleagă și să-l pronunțe ușor. După ce el ne va anunța în mod constant, de fiecare dată cînd se udă, putem trece la oliță. La început succesul va fi timid. Dar dacă vom avea grijă să întărim prin laudă de fiecare dată cînd a anunțat și a făcut la oliță și nu-l vom discredita cînd mai are accidente, procentul succeselor va crește progresiv. Atunci cînd este absorbit de joacă sau de altă activitate, se va mai întîmpla să mai facă pe el. Aveți grijă și treceți aceste mici incidente, făcîndu-vă că nu le observați. Controlul micțiunilor nocturne se realizează după ce cel din timpul zilei s-a stabilizat. De cele mai multe ori, la puțin timp după ce-a învățat să facă la oliță, dispar și micțiunile din timpul nopții. Oricum, chiar dacă udă mai mult timp patul decît ni se pare nouă normal, trebuie să ne punem din nou răbdarea la încercare. Dacă continuă după vîrsta de patru ani, atunci ne vom adresa medicului pediatru.

veghe (copilul este treaz) și controlul în timpul somnului. Controlul în stare de veghe se realizează în general primul. După Arnold Gesell, acest control se realizează în trei etape. *În prima etapă,* își dă seama că este ud, *în a doua etapă* poate să o spună, iar *în ultima* copilul poate să anticipeze și să anunțe pe cei din jur că se va uda. Cînd începem să-l învățăm să nu mai facă pe el, trebuie să ținem seama de aceste etape.

Pentru început, ca să-l ajutăm să sesizeze că este ud, vom înlătura chiloții de protecție din material plastic, sau scutecele absorbante. Cu acești chiloți pe el, copilul nu poate simți cînd s-a udat. Cînd copilul rămîne fără chiloții din plastic și fără scutece, urina se scurge pe picioare și astfel el realizează că a urinat. Cînd îl vom vedea că s-a udat, trebuie să-i spunem că „a făcut pipi“ se va lăsa la o parte o falsă pudoare ; cuvîntul este cel mai potrivit, copilul putînd să-l înțeleagă și să-l pronunțe ușor. După ce el ne va anunța în mod constant, de fiecare dată cînd se udă, putem trece la oliță. La început succesul va fi timid. Dar dacă vom avea grijă să întărim prin laudă de fiecare dată cînd a anunțat și a făcut la oliță și nu-l vom discredita cînd mai are accidente, procentul succeselor va crește progresiv. Atunci cînd este absorbit de joacă sau de altă activitate, se va mai întîmpla să mai facă pe el. Aveți grijă și treceți aceste mici incidente, făcîndu-vă că nu le observați. Controlul micțiunilor nocturne se realizează după ce cel din timpul zilei s-a stabilizat. De cele mai multe ori, la puțin timp după ce-a învățat să facă la oliță, dispar și micțiunile din timpul nopții. Oricum, chiar dacă udă mai mult timp patul decît ni se pare nouă normal, trebuie să ne punem din nou răbdarea la încercare. Dacă continuă după vîrsta de patru ani, atunci ne vom adresa medicului pediatru.

Dacă primele noastre încercări de a-l învăța pe copil să fie curat nu dau rezultate, atunci mai amînăm cu cîteva săptămîni cînd vom face o nouă tentativă. Feriți-vă să interveniți cu metode dure. Cîn copilul nu reacționează la primele încercări, înseamnă că nu a atins nivelul de maturație corespunzător. Nu uitați că sîntem în etapa amplelor trăiri afective și a primelor manifestări ale voinței. Contrarierile inadecvate, pentru a grăbi instalarea controlului sfincterian pot duce la reacții imediate sau cu urmări ce se manifestă la vîrste mai mari.

JOCURILE ŞI JUCĂRIILE

Unele din jocurile și jucăriile etapei anterioare îi fac plăcere și acum, cînd este mai mare. Îi place în continuare să se joace în nisip. Jocul cu apa îl distrează. Nu de puține ori cînd spălăm rufele, solicită să o facă și el. Nu cred că ne încurcăm prea mult dacă o să-i dăm o batistă să o spele alături de noi. Cînd avem puțin timp, un joc care bucură orice copil este cel cu baloane de săpun.

Jocurile cu plastilină îi plac și îl ajută în dezvoltarea îndemînării. La această vîrstă, copilul nu modelează, ci îi face numai plăcere să umble cu mîinile în materia moale, de fapt materia îl interesează și nu operația de-a modela.

Un obiect care îi este necesar, dar îi și place, este o *tablă neagră* care să aibă dimensiuni mai mari decît cele care se găsesc în prezent în librării. Se poate confecționa ușor dintr-o folie de placaj pe care s-o vopsim în negru sau verde. Mărimea cea mai adecvată este de 1,20 lățime și 60—70 înălțime. Fixată pe perete, această tăbliță va fi utilă pînă ce copilul va fi în clasa întîi.

Tabla trebuie să aibă această mărime pentru că, la doi-trei ani, copilul nu are încă un control bine realizat asupra mișcărilor.

Încercînd să „scrie“, pe tablă, copilul va reuși mai curînd să-și coordoneze mișcările fine ale degetelor. Să nu avem pretenția să deseneze ceva ; acum va face linii dezordonate de cele mai multe ori asemănătoare cu niște gheme. Întrebat ce-a desenat, ne spune fie că este o mașină, fie că este mama sau tata. În general trage linii și poate spune : desenez un tractor, o mașină, un băiat etc. (fig. 6).

Chiar dacă are numai cîteva luni peste doi ani, putem să-i dăm *hîrtie și creioane colorate*. Cele mai indicate creioane pentru această vîrstă, sînt creioanele tip carioca, deoarece vîrful lor moale nu opune rezistență cînd se scrie cu ele și copilul poate să le miște ușor pe hîrtie. Acum el nu face „tablouri“, dar se obișnuiește cu apucatul și ținutul corect al creionului și totodată se familiarizează cu culorile.

Jocul în aer liber este în continuare *activitatea preferată* a celor mici. Se joacă în nisip, îi place să se cațere și să se dea pe tobogan. Îi place mult jocul cu mingea ; ca să dai cu piciorul în minge, trebuie să ai abilitatea de a-ți coordona astfel mișcarea pentru a nimeri mingea și să ai forța de-a o lovi. Toate aceste mișcări constituie un adevărat antrenament de perfecționare a mișcărilor. După doi ani, tricicleta îi dezvoltă mușchii și forța.

În ceea ce privește *jocul în grupul de copii,* în cel de-al treilea an, copilul nu are încă suficient de bine structurată personalitatea pentru a ști să și-o regleze în funcție de mai mulți parteneri. Greșim dacă lăsăm în parc mai mulți copii de această vîrstă să se joace

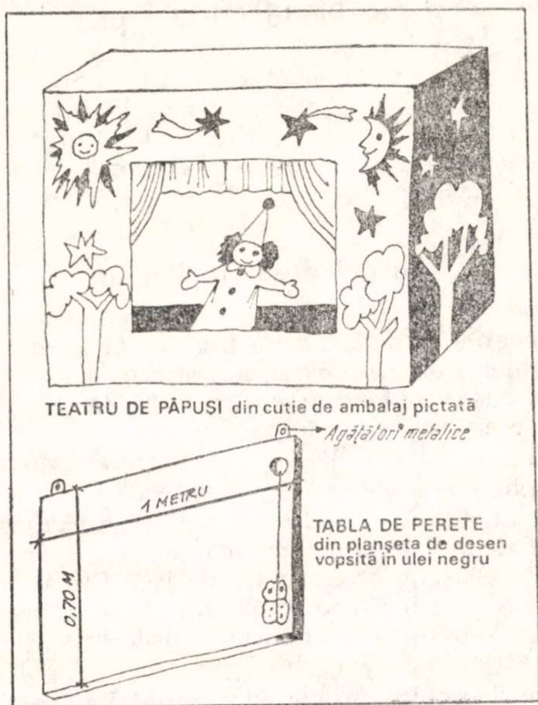

Fig. 6 — Tablă de scris.

împreună. De cele mai multe ori conflictele devin foarte ascuţite. La această vîrstă, copilul se poate juca însă cu un singur partener ; jocul se desfăşoară liniştit dacă partenerul este puţin mai mare, de cinci-şase ani de exemplu. Dezvoltarea jocului colectiv are următoarea evoluţie :

În perioada primilor pași

În perioada primilor pași, un alt copil, este privit ca o jucărie și nu ca un partener de joc. Îl examinează și-l explorează ca pe orice alt obiect : îl atinge, îl mîngîie, îl lovește și se înveselește de reacțiile pe care le are celălalt.

În cel de-al treilea an

În cel de-al treilea an, se trece de la jocul solitar, la cel paralel. Copiii ocupă același spațiu, dar jocul dintre ei se desfășoară independent unul față de celălalt, bucurîndu-se numai că sînt împreună.

Următorul tip de joc, este „jocul asociativ", în care toți copiii fac același lucru, cum ar fi joaca cu nisipul, fără să existe nici un fel de schimburi întrei ei. Fiecare dorește să facă același lucru cu celălalt, apar conflicte pentru aceeași jucărie sau loc de joc. După vîrsta de trei ani, copiii încep să coopereze în joc, adică să aibă un scop comun, să-și împartă rolurile și să-și îndeplinească sarcinile ce le revin.

Spre deosebire de stadiul anterior în care jocul de mișcare de acțiune era cel mai indicat, în perioada de ciocniri afective în care ne aflăm acum, cele mai potrivite jocuri sînt jocurile calme și liniștite.

În contextul în care limbajul a făcut progrese, copilul are o sensibilitate crescută pentru cuvinte. Îi place să se joace cu cuvinte : să spună cuvinte, să repete sunete, să inventeze cuvinte (aceasta și pentru că nu are precizată semantica). Învață cu plăcere rime și scurte cîntecele, în care refrenul îl bucură cel mai mult. Cunoscînd cuvîntul ce se repetă îl anticipează și este un mod în

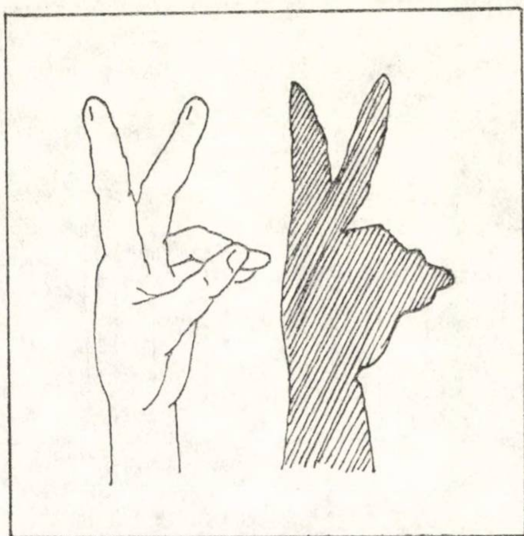

Fig. 7 — Joc de liniștire a copilului.

care își verifică ce-a învățat și este fericit de performanța de care dă dovadă. Cînd îi spunem o scurtă poveste, îi place să asculte de mai multe ori aceeași poveste. Cel mai mult îl amuză povestioarele în care întîmplările sînt similare cu activitățile lui. Și cînd ne roagă să-i spunem o poveste o dorește tot pe cea de ieri. De cîte ori uităm ceva sau schimbăm, intervine prompt și ne corectează.

Un joc pe care îl puteți iniția cînd doriți ca să păstrați puțină liniște și să-l calmați pe cel mic, este jocul „De-a liniștea și ascultatul". Îl vom antrena la acest joc, spunîndu-i că-l învățăm un joc nou, cuvîntul „joc" ne garantează participarea lui. Stăm liniștiți și-l aten-

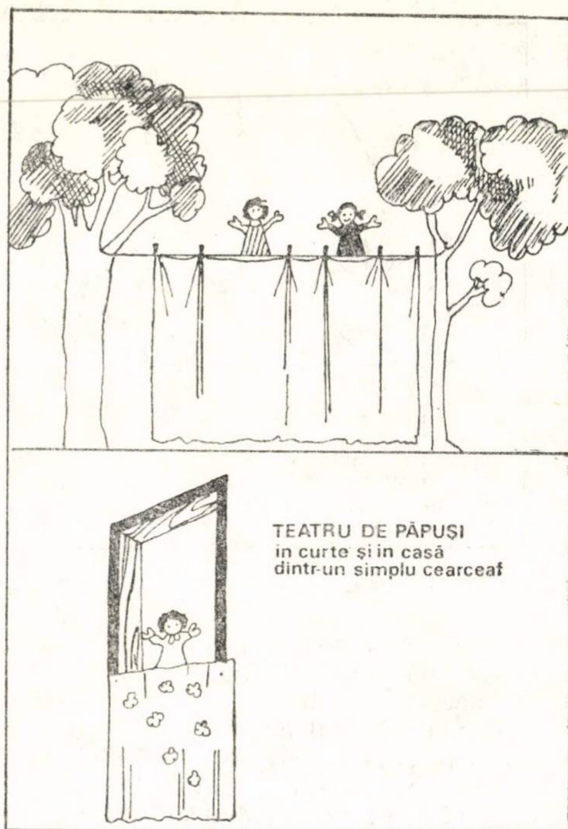

Fig. 8 — Teatru de păpuşi şi marionete

ţionăm la zgomotul ce se aude afară : zgomotul produs de o maşină, lătratul unui cîine, zarva făcută de copiii care se joacă etc. Îi spunem noi mai întîi „ai auzit un

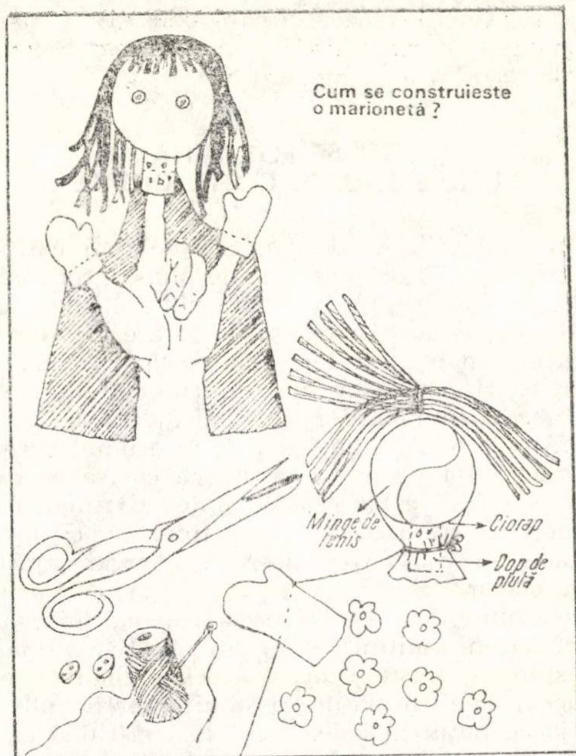

Fig. 9 — Marionetă.

cățel !" apoi îl punem pe el să ghicească. Acest joc, pe lîngă că-l educă să-și controleze reacțiile zgomotoase, contribuie și la îmbogățirea limbajului și precizarea unor semnificații.

Fiecare dintre noi poate găsi numeroase alte jocuri care pe lîngă că cimentează relațiile noastre pozitive cu

copilul, au întotdeauna și un rol educativ. În general, toate activitățile îmbrăcate în cuvîntul magic „joc" este acceptat de copil fără opunere (fig. 8, fig. 9).

CUM SE POT EVITA UNELE SITUAȚII CONFLICTUALE

Momentul culcării declanșează de cele mai multe ori la copil reacții de protest și de plîns. Copiii mici, de această vîrstă, nu simt o nevoie naturală de-a dormi. Pentru a depăși acest moment de iritare, ne vom folosi de una din înclinațiile lor. În această perioadă, ei au mici ritualuri care le însoțesc diferite activități. Astfel, cînd pleacă la plimbare, nu uită niciodată să ia cu el o anumită păpușă sau altă jucărie ; în drumul spre parc, se oprește întotdeauna să privească curtea în care se află un cățel, și exemplele ar putea continua cu alte asemenea activități care au un tipic în desfășurare. În aceste condiții vom încerca să-i organizăm un ritual de culcare. Să începem prin evitarea jocurilor de acțiune înainte de masa de seară și de culcare. Jocurile implică acțiuni multiple, agită și va fi greu să-l aducem într-o stare de liniște. După masă este bine să obișnuim să-i facem baie. În măsura posibilităților îl putem lăsa să se joace puțin în baie. Jocul în apă caldă cu diferite jucării plutitoare îl liniștesc și-l calmează.

Iată una din ocazii în care tatăl poate interveni. Citirea unei scurte povestioare îi va face o bucurie deosebită, de altfel în astfel de clipe se leagă relațiile afective calde cu copilul și se ivesc ocaziile de un climat de neuitat, care vor rămîne atît în amintirile copilului cît și a noastră.

Cînd îi citiți, țineți astfel cartea ca să poată vedea imaginile și învățați-l să vadă detaliile. Puneți-i între-

bări legate de personajele poveștii. Acest obicei de citire a poveștilor se prelungește de multe ori pînă la vîrsta școlară și chiar și după aceea.

Cei mai mulți părinți încetează să le mai citească după 6—7 ani, motivînd că de acum pot citi singuri. În perioada claselor mici, copiii încă nu au stabilită deprinderea cititului. Ei obosesc și se plictisesc ; fiind preocupați de descifrarea literelor, le scapă înțelesul cuvintelor și a poveștii.

Sînt unii copii cărora, la doi trei ani, le este frică să rămînă în întuneric. Combaterea dură și fără înțelegere a acestei frici, obligîndu-l să stea în întuneric, nu-i va liniști teama. Dacă îi veți lăsa o lumină de veghe în cameră, teama de întuneric va dispărea cu timpul, și nu va mai dori să fie lumina aprinsă. Procedînd în acest mod, momentul culcării nu va fi motiv de supărare nici pentru dumneavoastră, nici pentru copil, ci se va transforma în clipe de plăcere pentru toți membrii familiei.

Altă situație de conflict care intervine destul de frecvent, se petrece la masă. Cele mai multe sînt determinate fie de refuzul copilului de-a mînca, fie de faptul că nu stă liniștit la masă.

Apetitul inconstant al copilului în etapa în care ne aflăm este cauzat pe de o parte de modificările ce se petrec în mediul lui, prin trecerea de la meniul asemănător cu cel al sugarului la cel asemănător cu al adultului, iar pe de altă parte opoziția la ce i se impune se manifestă și în comportamentul alimentar.

Concluzii pentru cel de-al treilea an de viață

Este o vîrstă la care capacitatea de-a stopa dorința de mișcare nu poate fi realizată. Structurile inhibitorii se formează mai lent decît cele de declanșare a activităților.

Cînd copilul devine prea activ la masă, cel mai bine este să-l dăm jos de la masă, fără să-l pedepsim, dar să nu uităm niciodată să-l lăudăm cînd a depus efortul să fie mai liniștit. Efort pe care, să fiți siguri, îl face de dragul dumneavoastră. Nu-l decepționați trecînd neobservat efortul făcut, pentru că nu va mai încerca să-l repete.

Concluzia esențială a acestui capitol ar fi să acceptați comportamentul contradictoriu și nestatornic al copilului din al treilea an de viață. Între doi și trei ani, caracteristica copilului este dinamismul său. Respectînd dinamismul său vital și impunîndu-i reguli adaptate la aceste caracteristici, îl vom ajuta să-și formeze încrederea în sine.

Cu al treilea an de viață se încheie perioada antepreșcolară. Trebuie să acceptăm cu toată convingerea că această etapă este fundamentul celor care urmează. Iar faptul că ea nu rămîne clară în conștiința noastră de adult, nu ne dă dreptul să o neglijăm sub nici un aspect. Din perioada de sugar, se schițează personalitatea, ce se manifestă diferit de la un individ la altul, educarea copiilor trebuie să țină seama de particularitățile fiecăruia.

VÎRSTELE PREȘCOLARE

Etapa preșcolară începe după împlinirea vîrstei de trei ani și se întinde pînă la a șasea aniversare. În raport cu etapele anterioare, diferențele anuale sînt mai puțin specifice. Întreaga etapă se remarcă prin aderarea copilului la reguli de disciplină sub aspect comportamental și în sfera intelectuală. Să încercăm totuși să evidențiem nota definitorie a fiecărei vîrste.

TREI ANI

Trecerea în cel de-al patrulea an de viaţă, modifică aproape total comportamentul copilului. Manifestările de opoziţie şi crizele de furie dispar încetul cu încetul, şi sînt înlocuite de o atitudine de cooperare, de dorinţa de a-şi satisface părinţii, bunicii şi pe orice alt adult care îl are în preajmă. O dată depăşită vîrsta de tranziţie dintre sugar şi copil, reacţiile de criză au fost depăşite. Mişcările şi abilităţile manuale sînt mai sigure şi mai precise. Are răbdare să încerce să se îmbrace singur, să construiască din cuburi şi alte jocuri de construcţie.

Progresele limbajului îi permit să aibă o înţelegere mai bună şi tot prin intermediul acestuia se controlează în acţiuni, mai întîi prin intermediul adultului, apoi prin preluarea sistemului de control verbal. Îi place să înveţe cuvinte noi care îi îmbogăţesc orizontul intelectual. Sfera imaginativă se află în plină efervescenţă. Este vîrsta cînd creează jocuri, inventează personaje, îşi „confecţionează" de multe ori chiar un prieten, imaginar, cu care se conversează, împărtăşeşte dorinţele, nemulţumirile. Este un mijloc de echilibru psihologic.

Cooperează cu alţi copii, acceptă să împartă jucăriile, învaţă să-şi aştepte rîndul la un joc.

Al patrulea an este un an de echilibru, cînd se poate încerca integrarea în colectivitatea preşcolară. Această perioadă de echilibru şi înţelegere din partea copilului nu debutează la toţi imediat după împlinirea vîrstei de trei ani, observîndu-se diferenţe pe tot parcursul copilăriei şi dezvoltării.

PATRU ANI

Cel de-al cincilea an este din nou marcat de dinamismul debordant, cu exuberanță motorie și verbală. Trecerile de la o stare liniștită la una de agitație este bruscă și neașteptată. Copilul pare că și-a pierdut siguranța mișcărilor pe care a avut-o cu un an în urmă. Cade frecvent, se lovește, reacționează de multe ori violent. Se opune la ordine, îl irită interdicțiile și protestează vehement. Se pare că lumea lui imaginară nu este bine delimitată de real, aceasta fiind o caracteristică de vîrstă. Afirmă cu toată siguranța că s-a jucat la grădiniță cu un elefant, că a văzut în parc un crocodil. Pierde controlul asupra propriei imaginații, ceea ce nu trebuie sancționat ca o minciună.

În același context de precizare a limitelor este și atitudinea lui față de jucării și lucruri. Dacă s-a jucat cu o jucărie, consideră că-i aparține. Cînd se întoarce de la grădiniță, se poate întîmpla să-i găsim în buzunarul șorțulețului o jucărie care nu-i aparține. Nu trebuie considerat că are apucături necinstite, ci numai că nu și-a precizat ce-i aparține de ce este a altui copil. Îngrijorarea părinților are temei și ajutîndu-l să înțeleagă ce-i aparține de ce nu este al lui, îl va face să renunțe la acest obicei.

În același timp simțul lui social este foarte dezvoltat. Relațiile de prietenie cu unii copii au o valoare deosebită pentru el, chiar dacă nu este totdeauna rezonabil cu alți copii. Cedează greu în favoarea partenerilor, uneori reacționează prin atitudini agresive, dar nimic nu-l face să renunțe la jocul cu grupul de copii. Apar jocurile de ficțiune în care imaginează diferite scenete, de multe ori inspirate de experiențele lui cu părinții sau cu alte persoane. Prin acest stil de joc, își echili-

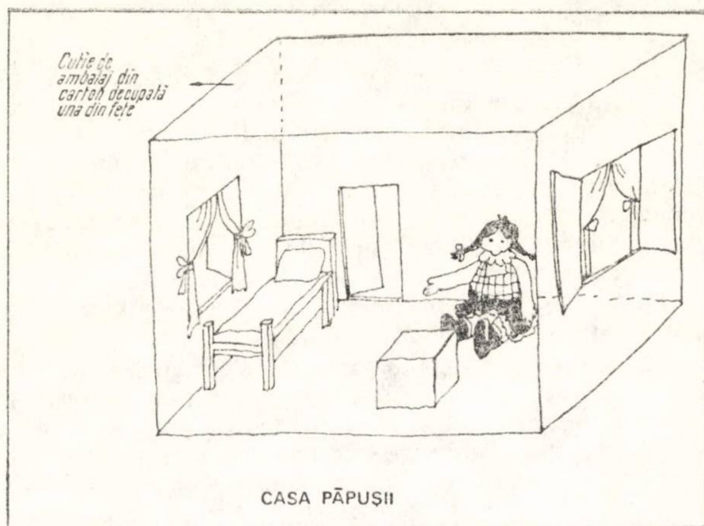

Fig. 10 — Casa păpușii.

brează nemulțumirile, își descarcă agresivitățile. Pentru a-i facilita aceste jocuri, cele mai recomandabile jucării ar fi cele care miniaturizează obiectele reale. I se poate amenaja o casă cu păpuși, îl vom învăța să mînuiască păpuși și-i vom lăsa imaginația să creeze povești cu desfășurări imprevizibile (fig. 10).

Gesell descrie copilul de patru ani ca pe o „persoană" cînd liniștită, cînd imperativă, cînd cooperant, cînd indiferent, artist și prozaic. Ținînd seama de aceste atribute și particularități ale lui, părinții și ceilalți adulți din jur trebuie să dea dovadă de fermitate și consecvență.

CINCI ANI

Ultimul an al etapei preşcolare se remarcă prin atitudinea total diferită a copilului în raport cu anul precedent. După perioada de contradicţii afective, al şaselea an este o perioadă liniştită. Copilul devine stabil, echilibrat, dornic să cunoască cît mai mult şi să-şi dovedească competenţele acumulate. Fizic, achiziţionează echilibrul motor, posibilitatea de coordonare a mişcărilor de autocontrol.

Pe plan intelectual, este plin de curiozitate şi dorinţă de-a învăţa.

Îi place să se joace cu prietenii şi integrarea în grup este acceptată, chiar dorită. Dacă nu a fost încadrat în colectivitate pînă acum, este momentul ; va accepta cu bucurie şi entuziasm să fie cu copiii şi să renunţe la cei de-acasă. Grădiniţa este indicată pentru pregătirea şcolarizării, dar şi pentru că persoane competente pot satisface setea lui de cunoaştere şi de afirmare intelectuală.

Schimbările manifestărilor psihologice şi nota definitorie a celui de-al şaselea an de viaţă este astfel rezumat de Arnold Gesell : „Prezintă un remarcabil echilibru al calităţilor, este independent dar sociabil, încrezător în sine, politicos, prudent şi logic".

Există incontestabil diferenţe între trei, patru şi cinci ani, de care trebuie să ţinem seama în felul în care ne purtăm cu copiii. În ciuda acestor diferenţe, cei trei ani ai perioadei preşcolare au multe lucruri comune, pe care le vom discuta mai departe nediferenţiat strict pe ani.

Ce sarcini revin familiei în acest interval, pentru a asigura copilului o structurare adecvată a personali-

tății ? Să urmărim care sînt elementele definitorii ale acestei perioade, care sînt problemele psihologice ale vîrstei preşcolare.

CARACTERISTICI FIZICE ŞI ENERGETICE

Un psiholog a filmat într-o zi un copil preșcolar care se juca într-un parc, timp de o oră. Apoi a arătat acest film unei echipe de sportivi și le-a cerut să facă tot ce-a făcut copilul filmat. La sfîrșitul acestei ore, sportivii erau epuizaţi. Iată de ce este absolut necesar să asigurăm preşcolarului spaţiu de joc, să fie zilnic dus în aer liber, care să-i permită eliberarea energiei care o deține. Copilul are nevoie să alerge, să sară să ţipe. Astfel va avea posibilitatea să-şi desfășoare activitatea motorie într-un mod constructiv. Coordonarea mișcărilor nu se poate efectua decît punînd în funcţiune toți mușchii. Jocul în aer liber are implicații și în dezvoltarea intelectuală, fiind condiţionat de dezvoltarea coordonării și direcţionării mişcărilor, precum și de achiziţionarea orientării spaţiale și a lateralității (lateralitatea constă în conștiinţa orientării spaţiale prin referire la simetria corpului, respectiv partea dreaptă și cea stîngă.) — aceasta, precum și direcţia sus, jos, sînt punctele de referință după care ne mișcăm și ne orientăm mișcările și percepţiile.

Copilul realizează o „hartă" a corpului care să se constituie înainte de începerea școlii.

Fixarea lateralităţii este legată de achiziţionarea și învăţarea scrisului și cititului. Confuziile pe care le fac copiii între literele „b" și „d" este determinată de incapacitatea lor de-a se orienta la punctele de referință ale propriului corp. Dacă la cinci-șase ani nu are o conștiință bine conturată a acestei lateralități, va întîm-

pina dificultăți în învățarea scrisului și cititului. Pentru însușirea lateralității nu aveți altceva de făcut decît de a-i da posibilitatea să se miște și să se joace zilnic în aer liber.

ÎNSUȘIREA AUTOCONTROLULUI MIȘCĂRILOR

Sugarii și copiii de doi ani sînt incapabili să-și controleze mișcările. Ne amintim, cum în cel de-al doilea an cînd merge, calcă peste tot ce se întîmplă să fie pe jos, cum impulsul de-a se mișca nu poate fi stăvilit prin nici o interdicție. Între trei și șase ani, îl putem însă ajuta să-și dezvolte capacitatea de a-și controla mișcările. Formarea acestei atitudini se realizează treptat, în timp și nu prin invocarea cu glas ridicat a interdicției „NU“ ! Stăvilirea pornirii de manifestare a mișcării reclamă un consum de energie psihică mai mare decît cea de mișcare propriu-zisă.

Părinții comit două feluri de greșeli cînd își propun să învețe copiii să se controleze. Unii părinți nu cer copilului să se controleze și nu întreprind nimic în această direcție, considerînd că cel mai bine e să lași pe copii să se miște și să-și descarce energiile. Astfel se ajunge la vîrsta școlarizării cu comportamentul vîrstei de doi ani.

Alții impun interdicții severe și pretind copilului să se controleze chiar cînd de abia a depășit limita celor trei ani. Constrîngerile și interdicțiile impuse la vîrste prea mici, pot declanșa numeroase modificări comportamentale, cum ar fi refuzul de-a mînca, rosul unghiilor, tulburări ale somnului. Toate acestea sînt urmări ale constrîngerii copilului la reguli prea drastice pentru vîrsta psihologică respectivă. Părinții trebuie să-și gradeze exigențele după trei ani, moment de echilibru psihic al copilului, de stăpînire suficientă a limbajului,

pentru a asimila dorințele părinților. Un mod de a-l ajuta să colaboreze la educarea autocontrolului este de a-i permite copilului să-și exprime sentimentele, chiar și pe cele negative față de ceilalți membri ai familiei. Vă amintiți de reflectarea în oglindă a sentimentelor. Jocul cu păpuși în care copilul își descarcă agresivitățile constituie un alt mijloc de a-l face capabil să poată răspunde interdicțiilor. Cadrul oficial al grădiniței și exemplul celorlalți copii este un alt mod care îi dezvoltă capacitatea de-a răspunde la cerințele noastre.

INTEGRAREA ÎN COLECTIVITATE

La vîrsta de trei ani, este posibilă încercarea de-a duce copilul la grădiniță, bineînțeles se referă la copiii crescuți pînă la această vîrstă în familie, și nu la cei care sînt îngrijiți în creșe.

La trei ani, copilul are nevoie de tovarăși de joacă, apropiați de vîrsta lui. Se poate despărți de mama sau de bunicii care-l îngrijesc. După cîteva zile petrecute la grădiniță, unii copii refuză să mai meargă. Personalul grădiniței sau colectivul de copii nu trebuie învinovățit, acesta este numai un semn că el nu este încă maturizat să reziste frustrării de-a fi departe, mai multe ore de cei cu care s-a obișnuit. Cei mai mulți copii depășesc aceste momente penibile în scurt timp. Alții însă, trăiesc cu spaimă evenimentul separării de familie, ce le-a garantat securitatea. Ei trăiesc spaima de-a fi părăsiți de părinți ; această spaimă se poate manifesta și sub forma unor tulburări (somatice) organice, cum ar fi inapetență, dureri violente de burtă, vărsături. În aceste condiții, cîteva săptămîni este oportună o amînare a frecventării grădiniței. În acest răstimp, îl vom duce la grădiniță, dar vom sta în cameră cu el, apoi îl vom lăsa

două trei ore. Încetul cu încetul se va încadra în jocul cu ceilalți copii și va depăși starea de insecuritate. Jocul cu alți copii îi va deschide alt tip de relații. Învață că trebuie să „dea“ și să primească. În mijlocul celorlalți copii achiziționează deprinderi sociale, capătă încredere în el, iar cei timizi se adaptează la condițiile puse de grupul de copii. Separarea de cei de acasă este o mare realizare în dezvoltarea copilului și este necesar să i-o oferim.

IDENTIFICAREA SEXUALĂ

La vîrsta preșcolară, copilul învață să-și recunoască sexul. În jur de trei ani, ne spune cu aceeași mîndrie că este fetiță sau băiat. Pînă în trei ani copiii se joacă cu aceleași jucării, se bucură de aceleași activități. Băieții se joacă cu păpuși și animale din pluș, fetițele încearcă mașinuțele cu tot ce găsesc în jur și dau cu piciorul în minge cu aceeași satisfacție cu care o fac și băieții. Există deosebiri între fetițe și băieți și înainte de trei ani, dar diferențele nu se precizează decît după trei ani. O cercetare bazată pe mai mult de nouă sute de anchete rezumă astfel diferențele dintre fetițe și băieței :

Băieții sînt mai zgomotoși, își asumă mai ușor diferite riscuri, sînt mai agresivi, mai independenți și mai greu de educat. Abilitățile manuale sînt mai reduse ca la fetițe și dificultățile în învățarea scrisului și cititului sînt mai frecvente.

Fetițele sînt mai robuste sub aspect fizic și psihic decît băieții, sînt mai ascultătoare, conformiste, mai sedentare. Sînt mai interesate de persoane și de impresia ce-o produc asupra celorlalți.

Nu există nici o diferență între capacitatea intelectuală a fetițelor și a băieților, totuși stilul lor de gîndire diferă. Fetițele excelează pe plan verbal, vorbesc mai repede și mai corect decît băieții, avantaj pe care-l mențin și în scris. Greșelile de ortografie sînt mai frecvente la băieți decît la fete. Băieții au un avantaj în domeniul gîndirii abstracte.

Aceste diferențe sînt determinate atît de factori genetici și hormonali, cît și de mediul social și factorii educaționali.

Pînă la trei ani, indiferent de sex, copiii se identifică cu mama, ca fiind adultul care este cel mai mult timp cu ei. După această vîrstă, prin mecanisme psihologice specifice, se realizează identificarea pe părintele de același sex, concomitent cu conștientizarea sexului căruia îi aparține fiecare. O atmosferă familială armonioasă înlesnește realizarea acestei identificări și conștientizarea propriului sex. Identificarea sexuală este parte a conștiinței de sine, a constituirii Eu-lui fizic și psihic. Rigiditatea stabilirii unui comportament strict masculin pentru băiat și strict feminin pentru fetițe, nu este de dorit. Afirmarea la tot pasul a lozincii „să nu plîngi, tu ești bărbat", deci împiedicarea sub acest slogan de a-și descărca și exprima sentimentele, nu va forma un caracter ferm și masculin, ci va știrbi încrederea în forțele proprii. La fel de nefericită este și pedalarea pe ideea că fetițele trebuie să fie mai curate, mai liniștite, pentru că sînt fetițe.

STIMULAREA INTELECTUALĂ

În întreaga etapă preșcolară, copilul străbate o perioadă de maximă sensibilitate intelectuală ; el este permanent dornic și curios să cunoască, să afle și să știe

cît mai multe. O stimulare adecvată îi va dezvolta aptitudinile și dorința de cunoaștere care îi va caracteriza toată viața. Inteligența unui copil se poate defini și prin aptitudinile lui de-a învăța ; aceasta depinde în mare măsură de cum este încurajat de către părinți.

Testele de inteligență pentru preșcolari evaluează, prin probe etalonate, capacitatea de-a se conforma unei comenzi specifice, atenția cu care ascultă o poveste, repetarea într-o anumită ordine a unei serii de propoziții, construirea din cuburi a unui anumit model, modul cum desenează diferite forme. Acestea sînt de fapt aptitudinile de bază pe care trebuie să le achiziționeze un copil între trei și șase ani, în care învață să învețe.

Cum să facem să asigurăm copilului cantitatea și calitatea de cunoștințe care îi este necesară.

Un mod sigur este grădinița, care asigură mijloacele de integrare socială și maturitatea emoțională, iar pe plan cognitiv, prin personalul specializat, formează adecvat structurile intelectuale. Părinții care afirmă că frecventarea grădiniței fură copilăria, greșesc profund. Chiar dacă adaptarea lui se face mai lent, odată depășit acest impas, copilului îi place să fie alături mereu de alți copii, să se întreacă în abilitatea de-a merge pe bîrnă, de-a înșira mărgele, de-a desena și modela. Grădinița îl ajută pe copil ca în anul următor să facă față cerințelor școlare. Grădinița oferă condiții pe care părinții nu le pot avea acasă. Pe de altă parte, părinții nu trebuie să considere că grădinița rezolvă total nevoile de cunoaștere a copilului și că familia nu mai este necesar să se ocupe de acest aspect. Așa cum noi nu putem înlocui grădinița, nici grădinița nu ne poate înlocui. **Succesul școlar se pregătește acasă.**

În acest capitol am parcurs marea perioadă a preșcolarității și recapitulînd, știm că de la trei la șase ani, copilul a acumulat următoarele :

— caracteristici fizice și biologice care îi permit orientarea spațială în funcție de lateralitatea corpului ;

— a învățat să-și controleze pornirile impulsive sau/și instinctive ;

— a realizat identificarea sexuală și conștientizarea propriului sex ;

— a învățat și a acceptat separarea de mama și de cadrul familiei ;

— se află într-o perioadă particulară de sensibilitate intelectuală.

Cu aceste precizări, în continuare vom arăta, pe scurt, cu ce îl putem ajuta acasă pentru a-l pregăti în vederea următoarei etape, cea de *școlar*.

ÎNVĂȚAREA ȘI DISCIPLINA

LEGILE ÎNVĂȚĂRII

Cu toții dorim să avem copii instruiți intelectual, bine educați, pentru ca atunci cînd vor ajunge adulți să fie capabili să-și afirme total capacitatea în societatea în care trăiesc.

În decursul istoriei au existat numeroase teorii și modele educaționale, care în general au fost direcționate de diferitele contexte social-istorice.

Dintre multiplele teorii actuale ale învățării, teoria învățării prin descoperire este cea mai adecvată perioadei preșcolare. Din următorul experiment, vom înțelege ce înseamnă a învăța prin descoperire.

Experimentul a fost efectuat pe șobolani : (Nu trebuie să vă simțiți jigniți de faptul preluării unor rezultate obținute pe animale și aplicate apoi la copii. Cele mai multe cunoștințe în medicină, biologie, psihologie, s-au realizat prin experimentele pe animale.) În acest experiment s-au folosit două grupe de șobolani : grupul A și grupul B. Grupul A a fost instruit să parcurgă un traseu într-un labirint și la ieșirea din labirint primea o cantitate de mîncare. Pe parcursul traseului, șobolanii erau ajutați de către experimentator să găsească drumul corect spre ieșirea din labirint, unde căpătau porția de mîncare. Grupul B avea aceeași sarcină ca și grupul A, dar erau introduși în labirint și lăsați liberi, fără ajutor, să-și găsească traseul corect pînă la ieșirea la care primeau mîncarea. După un număr de exerciții, egal pentru ambele grupe, au fost testați șobolanii din ambele grupe și cronometrați pe aceleași trasee de labirint pe care fuseseră antrenați. Timpul obținut de șobolanii din grupa B a fost cu mult superior celor din grupa A. Aceste rezultate au dus la concluzia că participarea activă în descoperirea unor soluții se fixează și se învață mult mai bine și mai stabil. Tot ca rezultat al acestui experiment, se mai evidențiază și un alt aspect : învățarea este facilitată cînd rezultatul este întărit. Prin întărire se înțelege recompensarea pentru activitatea depusă. Animalele sînt recompensate prin diferite alimente ; oamenii sînt recompensați — întăriți — prin aprecierile care li se acordă. Sistemul de întărire pentru copii, folosit adesea, este aprecierea sub forma bucuriei și mulțumirii pe care o manifestăm ori de cîte ori el realizează ce dorim sau cum dorim noi. Uneori aprecierile pe care le oferim copiilor sînt și sub forma materială : jucării, dulciuri, iar alte ori, îi recompensăm prin jocuri la care participăm și noi. Rolul determinant prin care putem influența învățarea copiilor

este atitudinea de încurajare pe care trebuie să o avem față de toate activitățile ce dorim să le deprindă. Pe lîngă acestea, învățarea este în funcție de cîteva condiții de care este necesar să ținem seama dacă vrem într-adevăr să fie eficientă.

1. *Copilul trebuie să fie într-o condiție adecvată de învățare*

Se întîmplă de multe ori să-l învățăm ceva pe copil cînd el nu se află într-o condiție de învățare. Nu vom încerca niciodată să-l învățăm cînd este obosit sau necăjit și contrariat. Ionel a aruncat cu un cub în surioara lui mai mică, fapt pentru care a fost pedepsit și acum este supărat și plînge ; intervenția mamei prin care i se arată că trebuie să se poarte frumos cu surioara lui mai mică, nu va fi reținută în această condiție de Ionel. Să încercăm să explicăm această situație tot cu ajutorul unui experiment pe animale. Un psiholog a făcut următorul experiment : a înregistrat biocurenții captați de pe creierul unei pisici în timpul în care se producea un zgomot la urechea ei. De fiecare dată cînd se producea zgomotul, apărea pe înregistrare un semnal specific, care dovedea că nervul auditiv al pisicii a captat și a recepționat zgomotul respectiv. Apoi experimentatorul a pus în fața pisicii un borcan în care erau mai mulți șoricei și a continuat să producă zgomotul și să înregistreze ; de această dată, aparatul nu mai evidenția recepționarea zgomotului de către pisică. Întreaga vigilență a pisicii în acele momente era captată de prezența și apropierea șoriceilor și nu mai era aptă să recepționeze nici un alt semnal.

Tot așa, cînd copilul se joacă împreună cu alți copii sau urmărește un film de desene animate la televizor, nu va înregistra ceea ce-i spunem sau vrem să-l învățăm.

2. *Copilul trebuie să înțeleagă ceea ce-i cerem să învețe*

Pare elementară această cerință, dar se întîmplă frecvent să pretindem celor mici ceea ce nu pot îndeplini. Astfel, dorim să învețe să ceară olița la zece, unsprezece luni, să stea liniștit la un an și jumătate; să fie înțelegător la doi ani; să mănînce fără să murdărească masa la un an etc. Sîntem tentați să învățăm și să cerem copiilor lucruri care depășesc posibilitatea lor de înțelegere, pretențiile depășind stadiul și nivelul lor de dezvoltare. Dacă îi vom pretinde, după ce i-am arătat copilului de cinci ani să coloreze imaginile într-o carte de colorat, el va reuși să stea liniștit și să-și realizeze sarcina cu succes.

3. *Debutul trebuie încurajat, pedeapsa frînează învățarea*

Să presupunem că ne-am propus să-l învățăm pe copil să se încalțe singur. Mai întîi îi vom arăta cum s-o facă și apoi îl vom supraveghea cum o face singur. Reușește să-și pună corect ghetele, dar cînd să-și înnoade șireturile, va ezita și le va înnoda greșit. Dacă în acest moment îl vom încuraja pentru ce-a reușit pînă la această etapă, îl vom ajuta să-și înnoade șireturile, el va persevera și va încerca din nou, pînă ce va reuși să o facă corect. Dacă însă îi vom spune că nu știe să facă o treabă bună, că este neîndemînatic și i le vom înnoda noi, să fim siguri că încă mult timp de acum încolo nu va încerca să-și mai lege singur șireturile.

4. *Încurajați progresele, nu așteptați o execuție perfectă pentru a-l încuraja*

Ionel refuză să dea bună-ziua cînd intră în casă, i se amintește mereu, dar el continuă să tacă. Într-o zi cînd vine de la grădiniță cu bunica, intră în casă și cu voce

înceată spune bună ziua mamei. Mama reacţionează imediat şi-i atrage atenţia că bună ziua trebuie spus tare, să audă toată lumea. Cît timp va mai trece pînă ce Ionel va spune bună ziua ?

5. *Recompensarea actelor pozitive, garantează repetarea acestora*

De cîte ori Ionel şi-a aranjat hăinuţele pe scăunel înainte de-a se culca, tata i-a spus o poveste şi l-a lăudat că este ordonat. În scurt timp, Ionel a învăţat că dacă îşi pune hainele în ordine, tata îi spune o poveste şi acum nu mai uită niciodată să fie ordonat.

Ţinînd seama de aceste cîteva principii, vom reuşi să-l învăţăm pe copil ceea ce ne propunem. Reuşitele lui vor creşte încrederea în el, fapt care este deosebit de important ca el însuşi să aibă încredere în posibilităţile lui. Încrederea în el însuşi îl determină să se înscrie fără teamă în orice activitate de învăţare, să depăşească cu efort redus situaţiile dificile.

Să nu uităm niciodată că orice copil are încredere în el în măsura în care proprii lui părinţi îi arată că au încredere în el. Cerîndu-i ceea ce el este capabil să realizeze, încurajîndu-i întotdeauna micile progrese, apreciind efortul pe care l-a făcut pentru a ne satisface cererea, îl vom mobiliza să fie dornic să înveţe de cîte ori va fi necesar să o facă, şi să o facă şi cu plăcere şi bucurie.

LEGILE DISCIPLINEI

În unul din capitolele anterioare, am mai discutat despre disciplină ; reamintim că disciplina implică autoreglarea comportamentului în acord cu anumite reguli de purtare, determinate de o societate. Autodetermina-

rea în a fi disciplinat este condiționată de existența conștiinței de sine și am văzut că ea se constituie în jurul vîrstei de trei ani. Acele reguli prezentate care condiționează conformarea copilului la primele cerințe disciplinare, vă amintiți, erau formarea autocontrolului actelor, dintre care în mod special ne-am ocupat de formarea autocontrolului de-a se păstra curat. Participarea copilului de-a se controla și a răspunde conștient la cerințele unor reguli de disciplină, este posibilă după împlinirea vîrstei de trei ani. În această etapă de vîrstă în care ne aflăm, cea preșcolară este oportun să-i cerem să se înscrie în regulile de disciplină corespunzătoare vîrstei. Reușita ne va fi facilitată de respectarea cîtorva reguli, „legi", metode ce au la bază cunoștințele de psihologia copilului.

1. *Organizarea adecvată a casei*

Să nu uităm că locuința noastră este și locuința copiilor noștri. Aceștia au nevoie de spațiu în care să se miște, să nu fie înconjurați de obiecte care periclitează existența lor sau ele să fie periclitate de existența copiilor. Înlăturarea tuturor și înlocuirea cu obiecte stimulative, vor feri copiii de indisciplină și pe noi de-a interveni inadecvat.

2. *Oferiți copilului ocazii de a-și asuma responsabilități corespunzătoare etapei de dezvoltare.*

Prima încercare pe care o va face copilul să mănînce singur, constă în a-l lăsa și încuraja, chiar dacă va murdări în jurul lui. Încercările repetate îl vor deprinde să-și controleze mișcările, să se încadreze în anumite cerințe de disciplină. Pe măsură ce încearcă să mănînce singur, apoi să se îmbrace singur, își formează independența și autocontrolul.

Toate încercările făcute de copil, cer la început răbdare și îngăduință. Fără îndoială că este necesar mai mult timp ca să se îmbrace singur, decît dacă îl îmbrăcăm noi. Pentru el primele cîștiguri ale independenței au o importanță deosebită, oferindu-i posibilitatea de a-și dezvolta pozitiv dorința de libertate și independență.

3. *Tratați diferit actele și sentimentele copilului*

Cînd copilul plînge pentru că își dorește să mănînce prăjitura de pe dulap dar nu încearcă să se urce ca să și-o ia singur, înseamnă că și-a dobîndit posibilitatea de a-și controla actele, dar nu și sentimentele, trăirea afectivă. Impulsul afectiv, emoțional se deprinde mai lent ; de multe ori nici ca adulți nu reușim totdeauna să ne controlăm reacțiile emoționale. De cîte ori nu realizăm că am făcut o greșeală, fiindcă am avut emoții, sau de cîte ori nu ne exprimăm supărarea prin cuvinte care nu sînt niciodată urmate de acțiune ? Amintiți-vă numai de cîte ori ați spus cuiva care v-a înfuriat „Am să te omor !“ și sigur că nu ați făcut-o niciodată. Așa că atunci cînd copilul se supără și plînge deoarece i s-a interzis să facă ceva și nu o face, înseamnă că poate să-și controleze actele. Autocontrolul actelor este încadrarea liber consimțită în disciplină.

Unii părinți nu fac deosebirea între act și sentiment. Astfel, o mamă s-a prezentat la consultație psihologică cu fetița ei, îngrijorată de refuzul fetiței de-a mai merge la școală. Cu o zi în urmă, frățiorul mai mic al fetiței îi rupsese o carte cu poze. Supărată, fetița i-a strigat frățiorului ei : „Am să te omor“. Mama a fost așa de îngrijorată încît a pedepsit-o și a dus-o la școală. Fetița era în clasa întîi. A spus întregii clase incidentul

de acasă şi că fetiţa are porniri criminale. După umilinţa la care a fost expusă, fetiţa a refuzat să mai meargă la şcoală.

4. *Înţelegerea sentimentelor îl ajută pe copil să-şi formeze autocontrolul*

Vă aduceţi aminte de tehnica reflectării în oglindă a sentimentelor. Dacă atunci cînd copilul are febră şi i s-a interzis să se joace afară, el este necăjit şi supărat, îi vom spune că-l înţelegem că este necăjit, pentru că nu are voie să se joace. El va căpăta încredere în cei mari şi va şti că este sprijinit şi ajutat cînd îi este greu. Încrederea în cei din jur se va obiectiva şi în efortul pe care îl va face pentru a se încadra într-o regulă de disciplină.

5. *Lăsaţi copilul să tragă singur consecinţele actelor lui*

La micul dejun, Ionel se joacă cu bucăţele de pîine, bate cu linguriţa în masă. Mama nu-l ceartă, nu se enervează, dar îl dă jos de la masă şi îi strînge mîncarea. Curînd foamea îl va pedepsi pe Ionel că s-a jucat la masă şi a refuzat să mănînce, dacă pînă la prînz nu va mai căpăta nimic de mîncare, consecinţa naturală a indisciplinei la micul dejun îl va face să nu mai procedeze şi în alte dimineţi la fel. „O dată ars, nu mai bagi mîna în foc !“

Nu întotdeauna însă, putem să facem uz de consecinţele naturale ale unor acte ale copiilor. Primul motiv pentru care nu se poate, este consecinţa gravă a acestora, în astfel de cazuri putem să folosim consecinţele artificiale, care să sancţioneze actele de indisciplină.

Să presupunem că Ionel, căruia îi place foarte mult să se joace cu mingea, face acest lucru şi în casă. Un

sistem al aplicării unei pedepse conform consecinței artificale este *să-l privăm de un obiect care îi face plăcere*, respectiv de minge. Ca să fie eficientă pedeapsa, ea trebuie să aibă o durată adecvată, așa că Ionel nu va mai căpăta mingea, să spunem două sau cel mult trei zile. Dacă i se va lua mingea pe un termen mai lung, atunci privarea de obiectul ce-i place, va fi înlocuit cu altceva, și nu va mai constitui o pedeapsă pentru el.

O altă consecință artificială este împiedicarea continuării unei activități prin izolare.

Dacă-l observăm de la balcon că lovește copiii și-i împiedică să se joace, îl chemăm în casă și-l punem să stea cuminte în camera lui. Important este nu să-l abandonăm în cameră, ci să-l determinăm să-și schimbe comportamentul anterior, care era inadecvat.

Pentru a-și atinge scopul, consecințele artificiale trebuie aplicate după cîteva principii.

- *Menținerea unei consecvențe.* Același act trebuie întotdeauna urmat de aceeași consecință. Dacă astăzi, să zicem, sîntem mai odihniți, și bine dispuși, nu ne supără că îl auzim sărind de pe fotoliu și țipînd, dar mîine același act ne supără și-l pedepsim. În aceste condiții copilul va fi derutat și nu va ști niciodată precis ce îi este permis și ce este interzis.
- *Consecința artificială trebuie să fie imediată în timp.* Dacă Ionel se bate acum cu copiii și va fi pedepsit abia după ce-a ajuns în casă, pedeapsa nu-și va atinge ținta de a-l determina să nu se mai bată cu copiii.
- *Durata consecinței artificiale trebuie să fie limitată în timp.* Dacă îl privăm să privească la televizor timp de o lună, pedeapsa își pierde sensul. Pentru a fi eficientă, îi vom interzice să privească două-trei seri și astfel îl vom face să-și schimbe comportamentul pentru care a fost pedepsit.

• *Privarea de un obiect sau activitate să fie proporțională cu comportamentul care a generat pedeapsa.*

• *Nu-l privați de ceva ce este esențial pentru el.* Dacă a scris pe perete, nu-l vom pedepsi niciodată prin a-i suspenda aniversarea zilei de naștere, sau sărbătorirea pomului de iarnă. Astfel de pedepse sînt crude și nedrepte.

• *Putem folosi bătaia ca pedeapsă.* Cu toate că este cea mai veche pedeapsă, sîntem siguri că „bătaia nu este ruptă din rai". La fel de siguri cum cred că nu există părinte care să nu fi „ars" o palmă copilului. A trage o palmă la fund copilului, după ce l-ai avertizat de cîteva ori să înceteze ceva ce el știe că este nepermis, nu este cea mai gravă greșeală educativă a mamei sau a tatălui. Copilul realizează că este vinovat și că a întrecut anumite limite de toleranță ale părinților, că după descărcarea atmosferei totul intră în normal. Dar dacă această palmă devine un sistem, o lege de pedeapsă, ea nu mai are nici o valoare educativă, ci numai sistemul de descărcare a tensiunilor noastre nervoase. Copilul va prelua la rîndul lui modelul și va reacționa cu colegii și cu frații mai mici la fel.

Bătaia escte o greșeală gravă cînd este utilizată în mod dur și brutal. Cînd mama și bunica va amenința copilul că îl va bate tata seara cînd se va întoarce acasă, pentru indisciplina pe care el a făcut-o la micul dejun, copilul nu va înțelege de ce a fost bătut. În intervalul de timp de la săvîrșirea faptei, pînă la aplicarea pedepsei, el a trăit alte evenimente care i-au șters cauza. În alte condiții, impactul bătăii asupra copilului este atît de puternic, încît îi dispare din conștiință cauza care a produs pedeapsa.

În aceste contexte, bătaia nu are nici aspectul unei consecințe naturale, nici pe cel al consecinței artificiale, care constituie forme eficiente de educare a autodisciplinei.

ŞCOALA ÎNCEPE ACASĂ

Toți părinții își doresc copii cu rezultate bune la școală, mulți vor chiar să aibă copii premianți. Realizarea acestor deziderate sînt dependente de capacitatea intelectuală și de dorința de cunoaștere a copilului, calități care se formează și se structurează în primii ani de viață prin intermediul educației, a unui climat afectiv armonios și a unui mediu încurajator, stimulant. Demonstrarea importanței activității de stimulare a fost dovedită printr-un experiment efectuat tot pe șobolani. Experimentul a fost realizat de o echipă de cercetători din California. Au fost selecționați douăsprezece perechi de șobolani gemeni. Doisprezece au fost plasați într-un laborator în cuști luminoase, populat de multe persoane și zgomote diverse. În cușca respectivă s-au introdus mai multe obiecte care îndeplineau rolul de jucării pentru șobolani (scărițe, roți, cutii). În fiecare zi, șobolanii erau lăsați liberi să exploreze spații noi și pe măsură ce creșteau, li se dădea cîte o sarcină de îndeplinit. După îndeplinirea fiecărei sarcini, erau recompensați cu o bucățică de zahăr. Programul de stimulare a fost continuat pe o perioadă de optzeci de zile, treizeci de minute zilnic.

Ceilalți doisprezece șobolani, frați gemeni ai celor din grupul descris, au fost puși într-un mediu „sărac" — fiecare într-o cușcă, în locuri cu lumină redusă,

liniștite. Aceștia nu au fost supuși la rezolvarea unor sarcini, la depășirea vreunei dificultăți, nici nu au avut ocazia să se joace între ei. Ambele grupe de șobolani au primit aceeași hrană, în cantități nelimitate.

Testele la care au fost supuși ulterior, au demonstrat că grupul șobolanilor care au fost stimulați precoce, erau mult mai inteligenți și au reușit să depășească fără dificultăți „rezolvarea unor probleme“, pe care grupul celălalt nu a reușit să le efectueze. În continuare, s-a studiat creierul acestor șobolani și s-a constatat că cei care au trăit în mediu îmbogățit aveau un creier mai voluminos în raport cu frații lor și cortexul lor prezenta un tip de celule care facilitează conexiunile cerebrale.

Concluzia cercetărilor a demonstrat că pot fi modificate structurile cerebrale și se pot creea animale superioare, cu abilități crescute în rezolvarea problemelor.

Studiile care au cercetat dezvoltarea copiilor, afirmă că 50% din capacitățile inteligenței se formează pînă la vîrsta de patru ani. Aceasta explică de ce copiii crescuți în condiții defavorabile, nestimulative, au o întîrziere considerabilă a posibilităților lor intelectuale. Toate aceste experimente și cercetări au drept scop importanța incontestabilă a stimulării copiilor în primii ani de viață, fără a se face presiuni și fără a-i forța, pentru a avea o inteligență vie, o gîndire corectă și creatoare.

Desfășurarea gîndirii este procesuală și se derulează în trei etape. Prima etapă este declanșată de confruntarea cu o situație dificilă, cu o problemă. A doua, este formularea unei ipoteze, care implică soluția. A treia treaptă constă în verificarea soluției, care rezolvă situația problematică.

Există două forme fundamentale ale gîndirii. Gîndirea logică, analitică, rațională, ce se succedă pas după pas, pînă la concluzia finală. Acest tip de gîndire este

cea mai frecvent cultivată în instituţiile de învăţămînt, şcoală sau facultăţi şi se numeşte gîndire logică.

Al doilea tip, care este de multe ori neglijat în şcoli, este gîndirea cu o desfăşurare greu de reconstituit, în care soluţia pare a exploda din conştiinţă. Acest tip de gîndire este cea care duce la marile descoperiri şi invenţii şi este denumită gîndirea creatoare. Este important să-i învăţăm pe copii ambele forme.

ÎNVĂŢAREA GÎNDIRII LOGICE

Izvorul gîndirii, materialul ei brut este constituit de experienţa senzorială, respectiv din tot ce vedem, auzim, atingem şi pipăim. Pentru a-l învăţa pe copil să gîndească cel mai util este să-i dăm cît mai multe ocazii de a veni în contact cu cît mai multe situaţii care să-l facă conştient de ce vede, aude şi pipăie.

Vîrsta preşcolară este cea mai potrivită să-l antrenăm să vadă frunzele, florile, să simtă adierea vîntului, să audă foşnetul copacilor, să simtă atingerea mătăsoasă a petalelor şi asprimea scoarţei copacilor. În parc sau în grădină nu trebuie decît să-l atenţionăm de toate acestea şi să-l lăsăm ca el singur să ia contact cu ce este în jurul lui. Acasă putem să-i punem la dispoziţie diferite materiale care îi vor îmbogăţi experienţele directe cu ce-l înconjoară : hîrtie de desen şi coli de scris, creioane colorate, hîrtie colorată, forfecuţe cu vîrfurile rotunjite, reviste cu poze, materiale textile de diferite texturi. Cu toate acestea se poate face un colaj, care pe lîngă că-l pune în contact cu sorturi diferite de material, îl face să găsească soluţii originale de îmbinare a culorilor, să potrivească forme şi totodată să-şi dezvolte manualitatea. Cuburile de lemn ca şi toate jocurile de construcţie sînt unele din cele mai recomanda-

bile jucării pentru copii între trei și șase ani. Întotdeauna îl vom încuraja pe copil și-l vom ajuta, dar nu vom face noi jocul, ci vom participa la jocul său, și-l vom lăsa să lucreze el.

Experimentele copilului în mod nemijlocit cu mediul înconjurător este prima treaptă a gîndirii, așa că trebuie să fim atenți să nu ne substituim lui. Jean Piaget spune : „cu cît copilul vede, aude mai mult, cu atît va vedea și va auzi mai bine". Gîndirea abstractă nu este posibilă fără experiența concretă. Copiii între trei și șase ani gîndesc preponderent în concret, prin ceea ce văd, aud, ating, miros, mînuiesc.

Să vedem cum ar decurge un „joc" în care copilul să lucreze și să descopere direct. Să zicem că pictează cu acuarele. Știm că dacă amestecăm diferite culori obținem o altă culoare, vom avea grijă să nu-i descoperim noi rezultatul, dar îi putem spune să încerce să combine galben cu albastru.

Achiziționarea cărților îl fac să fie și mai grijuliu, mai atent cu modul cum să se poarte cu cărțile, să le păstreze, să le respecte. Este bine să-l învățăm cum se privește o carte nouă. Pentru aceasta, îl vom învăța să se intereseze de titlul cărții, de numele autorului, de cine a făcut imaginile, de epoca în care a fost scrisă. Acest obicei odată format, îi va rămîne toată viața și nu va fi pus niciodată în situația penibilă de-a spune am citit o carte „bună", fără să rețină aceste lucruri elementare.

Așadar, preșcolarul poate să-și facă de pe acum propria lui bibliotecă. Îl putem învăța să frecventeze bibliotecile, bineînțeles cele care au cărți pentru vîrsta lui. Prin luarea cărților de la o bibliotecă, pe lîngă modelarea acestei deprinderi, îl inițiem și în metoda de împrumut, noțiune care este puțin mai greu de înțeles și de acceptat de preșcolar.

Fig. 11 — Cărţi pentru toate vîrstele.

Citirea unei poveşti unui preşcolar necesită o tehnică specială, pentru a ne asigura de atenţia şi de participarea lui. Astfel, dacă ne vom aşeza într-un fotoliu şi-l vom lua în braţe, dacă-i vom citi rar şi clar, chiar interpretînd fiecare personaj, dacă din cînd în cînd ne vom opri şi vom comenta ce-am citit, îi vom explica unele cuvinte, poate chiar făcînd apel la dicţionar, îi vom capta sigur interesul. Este util să-l învăţăm să folosească dicţionarul încă de pe acum, să-l obişnuim să întrebuinţeze adecvat cuvintele şi semnificaţia exactă a acestora. Să ne oprim din citit şi să privim împreună cu el pozele, să-l atenţionăm la coloritul şi detaliile

imaginilor (fig. 11). Procedînd în acest mod, nu vom avea niciodată surpriza neplăcută că și-a pierdut răbdarea sau că nu este interesat de poveste.

Cărțile cu basme și povești nu se substituie însă poveștilor pe care le spun mama, tata și bunicii. Orice copil consideră că cea mai nemaipomenită poveste este cea spusă de aceștia, iar cel mai bun povestitor este mama lui. Atmosfera caldă și apropiată dintre copil și părinți în acest context este de neînlocuit ; ca dovadă este că aceste momente rămîn în amintirea noastră pentru totdeauna.

Alte moduri de îmbogățire a gîndirii și a exprimării verbale, sînt mijloacele moderne, radioul, picupul, televizorul. Copilul zilelor noastre crește în mijlocul lor și nu putem face abstracție de ele. Important și cu acestea este cum îl învățăm să le folosească.

Cercetări efectuate de psihologi au demonstrat, de exemplu, rolul mult controversat al televizorului în dezvoltarea inteligenței copilului. Au fost testate două grupe de copii, care aveau vîrsta cuprinsă între 6 și 7 ani, cu testul de inteligență Wechsler pentru copii și cu o probă de creativitate a inteligenței. Testul de inteligență Wechsler este o baterie de teste formată din mai multe probe. Șase probe verbale, numite astfel deoarece atît conținutul fiecărei întrebări, cît și răspunsul sînt formulate verbal. Probele pun în evidență capacitatea de înțelegere, posibilitatea de operare abstractă, de cunoaștere a semnificației cuvintelor și de asociere mentală, de rezolvare a unor probleme aritmetice. Bateria mai cuprinde și șase probe neverbale care constau în refacerea de imagini din părțile componente, de construire a unor modele cu ajutorul a patru și nouă cuburi, completarea unor desene lacunare, reconstituirea unei povești din imagini, urmărind o logică a desfășu-

rării. Fiecare probă are un răspuns stas, care este notat. Suma notelor tuturor probelor este exprimată prin coeficientul de inteligență.

Gîndirea creativă a fost testată printr-o serie de probe care evidențiază modul original de rezolvare a unor situații, prezentate în formă de povestiri și desene. Punctajul este acordat după numărul de soluții originale. Cele două grupe de copii urmăriseră emisiunile de televiziune, numai că un grup vizionase emisiunile fără nici o îndrumare, iar celălalt grup urmărise emisiunile după cîteva criterii de selecție, respectiv emisiuni speciale pentru copii, emisiuni științifice, emisiuni concurs. Coeficientul de inteligență obținut de grupul care urmărise programe selecționate a fost mai crescut decît de cei ce vizionaseră emisiunile indiferent de conținutul lor. Cele două grupuri au fost apoi comparate cu un al treilea grup, care urmărea numai rareori programele de televiziune. Acest ultim grup, format din copii de aceeași vîrstă cu primele două, au obținut același tip de teste, note semnificativ mai reduse.

Emisiunile de televiziune cresc volumul de informație a copiilor și oferă accesul la multiple experiențe și situații greu de redat cu alte mijloace.

Important de reținut este că nici un mijloc modern nu-i va înlocui pe părinți. Copilul trebuie învățat cum să urmărească o poveste, cum să privească un film, la care să sesizeze frumusețea unei imagini sau sunetul melodios al fondului muzical.

ÎNVĂȚAREA GÎNDIRII CREATOARE

Să revenim, acum, la cealaltă formă de gîndire — gîndirea creatoare. Învățarea și modelarea creativității gîndirii preșcolarului se realizează tot prin intermediul

jocului și al jucăriilor și materialelor pe care i le punem la dispoziție.

Caracteristic pentru materialele care să încurajeze și să formeze inventivitatea și originalitatea gîndirii copilului este utilizarea de materiale nestructurate. Ce înseamnă asta ? Să recurgem tot la un exemplu. Cărțile de colorat sînt materiale structurate. Copilul trebuie să se supună structurii desenului deja făcut. Singurul lui rol în această condiție este de-a învăța să coloreze fără să depășească conturul desenului. În aceste condiții el nu va face nimic creator. Cu totul altfel se întîmplă cînd desenează singur și apoi colorează, el creează acum o structură personală, originală. Același lucru este atunci cînd face o construcție din cuburi după model, reface o structură dată, față de atunci cînd construiește din propria lui imaginație.

A forma gîndirea creatoare a unui copil, nu înseamnă a-l face artist, ci numai de a-i da posibilitatea să-și dezvolte originalitatea gîndirii.

Este foarte important să nu descurajăm încercările copilului prin aprecieri critice asupra a ceea ce a produs el. Dacă îi vom spune că florile desenate de el sînt mai înalte decît copacii pe care i-a făcut, sau castelul lui construit, nu are o bază să susțină turnul, îl vom descuraja și-i vom frîna elanul de-a mai încerca și altă dată (fig. 12).

În schimb, dacă desenul sau colajul la care a lucrat, i-l vom agăța undeva în casă, pe un perete, aceasta îl va încuraja să mai facă și altele. Jocul în nisip, și modelarea în plastilină sau lut incită, de asemenea, creativitatea. Stimularea imaginației se poate realiza și prin jocul rimelor. Spunem un cuvînt și-i cerem copilului să găsească cît mai multe cuvinte care să rimeze cu acesta.

Altul ar fi să inventeze singur finalul unei povești. Putem să încercăm să facem o carte cu o poveste com-

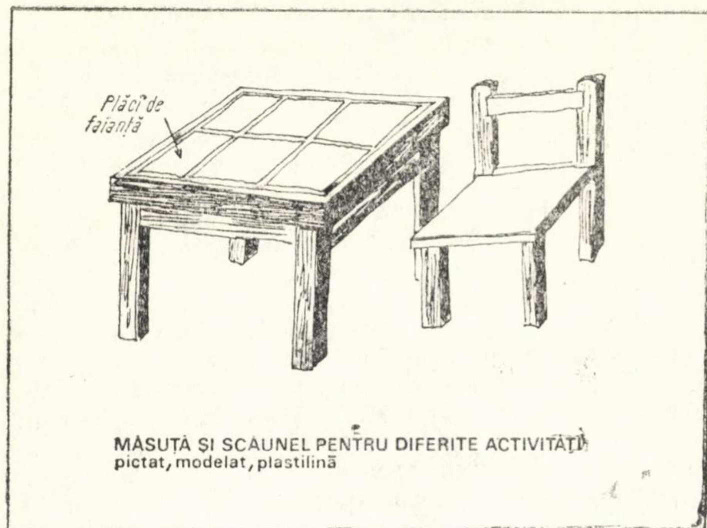

Fig. 12 — Măsuță pentru pictat și modelat

pusă de copil pe care o vom ilustra luînd cîteva reviste din care să aleagă poze, să le intercalăm printre desenele lui, iar foile le vom prinde într-o copertă. Pe copertă vom scrie titlul poveștii după ce, împreună cu el sau numai el singur, va alege unul. Tot pe copertă vom scrie și numele lui ca autor. Putem să punem pe prima pagină o poză a copilului și cartea va fi gata. Mîndria și bucuria că a scris o carte, va fi cea mai autentică încurajare pentru a mai încerca să facă și alte „opere artistice". Nu frînați fantezia copilului supunînd poveștile pe care le gîndește sau desenele pe care le face sistemului adevărat și fals. Aduceți-vă aminte de povestea „Micului prinț" sau de „Alice în țara minunilor".

Recitiţi-le acum împreună cu copiii dumneavoastră şi nu veţi mai fi îngrijoraţi cînd vă vor spune că au mîncat o felie de tort cît o casă de mare sau că s-au întîlnit cu o pisică îmbrăcată într-o rochiţă cu buline.

O altă metodă de-a îmbogăţi conţinutul gîndirii copilului este de a-l pune în contact cu diferite fenomene ce vor constitui obiectul unor materii de studiu cînd va merge la şcoală. Prezentarea unor fenomene într-un climat potrivit, poate chiar amuzant, vor rămîne fixate în memoria lui, îi vor stîrni interesul atunci cînd le va învăţa la şcoală.

În timp ce modelăm din plastilină, îi vom atrage atenţia că mingiuţa din plastilină îşi schimbă forma pentru că acţionează asupra ei forţa noastră şi că toate aceste modificări le va învăţa la şcoală la fizică. Îl vom iniţia în chimie, făcînd experienţe simple împreună, să observe cum se dizolvă sarea într-un pahar cu apă, cum se precipită praful de copt cînd punem zeama de lămîie peste el etc.

Să-l iniţiem în matematică! Este mai mult decît oportun să-l stimulăm în acest domeniu din perioada preşcolară, pentru a-l feri de „complexul matematicii", pe care-l au atît de mulţi şcolari şi uneori mulţi părinţi.

În activitatea mea profesională mi se întîmplă foarte des să mă aflu în faţa unui copil inteligent, care se blochează de îndată ce-l anunţ că va trebui să rezolve o problemă de matematică. Aceasta se întîmplă mai ales pentru că primele contacte pe care le-a avut cu matematica au fost într-un context negativ.

La patru-cinci ani ne jucăm cu copilul şi-l învăţăm să numere. Este de reţinut că apelul la cuvîntul *joc* îl face pe preşcolar să accepte orice activitate. Să învăţăm jocul de-a „număratul". Să luăm cîteva cuburi, vom stabili o regulă şi ne vom juca. Punem în faţa noastră trei cuburi, cînd punem degetul pe primul, tre-

buie să spunem „UNU", cînd punem degetul pe cel din mijloc spunem „DOI", iar cînd punem degetul pe ultimul spunem „TREI" ! Vom schimba apoi locul cuburilor și vom relua jocul, pentru a nu-l deruta că numai cubul roșu are numărul „UNU". Vom face același joc și cu alte obiecte. După trei îl vom învăța pe patru ș.a.m.d. Procedînd în acest mod pe obiecte concrete pe care le manipulează el, îl ajutăm să înțeleagă noțiunea abstractă a numerelor. Învățat astfel, va ști să numere o cantitate formată din orice fel de obiecte și nu va învăța numărătoarea ca pe o înșiruire de cuvinte, fără să știe să identifice care-i cantitatea, cu toate că numără fără greșeală și pînă la douăzeci. *Să fim atenți !* Dacă copilul nu înțelege din primele noastre încercări, să nu facem greșeala afirmînd că nu are cap de matematică. Această simplă afirmație se poate solda cu eșecul de mai tîrziu, cînd va merge la școală.

Vom relua acest fel de joc după o perioadă, în care vom încerca să descifrăm care a fost cauza nereușitei.

Alt model de a-l învăța să numere este utilizarea unor poezii și cîntecele, cum ar fi „Zece mîțe, zece căței" de Tudor Arghezi, ca și diferite cîntecele din așa-zisul folclor al copiilor. Sigur că cele două modele de joc nu se exclud unul pe celălalt. Aceste jocuri dezvoltă gîndirea copilului, contribuind la achiziționarea de către ei a noțiunilor propuse, la cîștigarea dorinței de-a afla și de-a cunoaște cît mai multe din ceea ce se petrece în jurul lui.

Succesul este condiționat de atitudinea noastră față de felul în care știm să apreciem eforturile copilului (de-a fi atent, de-a sta liniștit, de-a umbla cu grijă cu diferitele obiecte).

Să nu uităm că ne jucăm cu el și că nu facem lecții, prin care dorim să-i creștem coeficientul de inteligență. Totul se va face cu plăcere pentru amîndoi.

JOCURILE ȘI JUCĂRIILE PREȘCOLARULUI

Jocul constituie activitatea esențială a copilului ; prin joc acumulează deprinderi și cunoștințe noi, își descarcă tensiunile emoționale, își exersează abilitățile, își îmbogățește conținutul sferei sale psihice.

Activitatea de joc desfășurată de copil acasă este la fel de importantă pentru instruirea lui, cum este școala după vîrsta de șase ani. Chiar dacă frecventează grădinița, jocul de acasă rămîne la fel de important.

Spre surprinderea multor părinți, copilul nu știe să se joace singur. Atît copilul cît și părinții trebuie să învețe să se joace împreună. Un copil de trei ani nu știe să folosească cuburile pentru a construi o cetate, și nici să colaboreze cu alt copil într-un joc comun. De multe ori copiii învață mult mai repede să se joace... decît părinții lor. Aceștia vor reuși să învețe să se joace dacă vor depăși statutul lor de adulți, își vor reaminti de propria lor copilărie și se vor pune la nivelul copilului. Vor accepta ideile spontane de joc propuse de copil, îi vor spune povești, vor cînta împreună cîntecele. În acest fel bucuria nu va fi numai a copilului dar și a adulților. Nu este activitate mai plăcută pentru părinți, decît să învețe să se joace împreună cu copiii.

Unul din primele lucruri pe care trebuie să-l învețe părinții pentru a se juca cu copiii, este de-a ști să cumpere jucării.

Magazinele oferă tot felul de jucării. Este nevoie ca părinții să cunoască, să cumpere jucăriile ținînd seama de mai multe aspecte.

Un prim aspect ar fi să se cumpere jucăria adecvată pentru vîrsta copilului. Un părinte a cumpărat pentru copilul lui de trei ani un joc de construcție tip „Me-cano". Copilul nu avea nici îndemînarea, la această

vîrstă, şi nici interesul pentru acest fel de joc. Cînd copilul avea patru ani, acelaşi părinte i-a adus copilului un joc de construcţie care se face prin îmbinarea unor piese din material plastic. Aceasta era un joc adecvat vîrstei copilului, dar după experienţa cu Mecano, acesta l-a abandonat şi nu s-a arătat deloc interesat de darul respectiv.

Greşit este şi să cumpărăm nenumăratele jucării electrice şi mecanice, cum ar fi căţelul care după ce-i întorci cheia, se plimbă pe duşumea mişcînd în acelaşi timp din coadă. Aceste jucării îi amuză pe părinţi, dar o jucărie bună este aceea care în joc oferă 10% din conţinutul jocului, iar restul de 90% vine de la copil. Jucăria de mai sus are 90% în conţinutul ei şi oferă numai 10% pentru activitatea copilului. O jucărie care menţine procentajul dorit este jocul cu cuburi. Cuburile dau posibilitatea copilului să desfăşoare o activitate, să-şi manifeste propria lui ingeniozitate, stimulînd gîndirea sub toate aspectele. O jucărie bună păstrează o anume durabilitate atît ca rezistenţă cît şi în conţinutul ei.

O altă calitate pe care trebuie s-o aibă jucăria este de-a avea darul să amuze. Trebuie făcută distincţia între reacţia de amuzament imediat, dar de scurtă durată, cum este cea produsă de căţelul cu cheia, pe care copilul o va privi distrîndu-se două trei ore şi apoi o va lăsa la o parte. Revenim la condiţia esenţială a jucăriei, cea de-a fi adaptată la nivelul de dezvoltare pe care îl are copilul şi caracteristicilor specifice individualităţii copilului.

În general trebuie ştiut că jucăriile robuste, de dimensiuni mai mari sînt adecvate copilului mic pînă în trei ani.

Toate jucăriile, dar mai ales pentru copilul mic, trebuie să confere securitate, să fie solide, să nu se desfacă în bucăți care pot fi înghițite, să nu se spargă, să nu aibă muchii ascuțite sau tăioase.

Cînd cumpărăm o jucărie, ne ghidăm desigur și după preț. Unele jucării sînt mai scumpe. Este recomandabil să cumpărăm o jucărie adecvată și durabilă, decît să dăm mai puțini bani pe jucării care se deteriorează ușor și nu satisfac cerințele de joc ale copilului. Amintim numeroasele mașinuțe din material plastic, cărora le cad imediat rotițele și celelalte acesorii. Aceste mașinuțe sînt total contraindicate, mai ales pentru antepreșcolar. O mămică cumpără aproape zilnic băiețelului ei de doi ani astfel de mașinuțe, și de cum ajunge cu ele acasă, prima grijă era să-i scoată roțile, ca să nu fie cumva înghițite de copil.

Mai trebuie să avem în vedere să nu aglomerăm copilul cu jucării. Copilul trebuie să aibă jucării suficiente și diverse, în așa fel încît să-i fie satisfăcute toate posibilitățile lui de cunoaștere. Un număr exagerat de jucării îl va face să nu mai fie suficient de curios pentru a explora și exploata toate calitățile jucăriilor și nici nu se va învăța cu păstrarea și îngrijirea lor. Bineînțeles că o jucărie după un timp se degradează : prin această deteriorare, ea și-a realizat scopul pentru care a fost făcută. Măsurile de precauție de-a păstra o jucărie, punînd-o pe dulap sau în bibliotecă, duc ca respectiva jucărie să-și piardă calitatea de jucărie și să fie transformată în obiect decorativ pentru locuință. Trebuie să avem mereu viu în minte că jucăriile sînt uneltele și tratatele prin care copilul învață.

Pe lîngă jucării, copiii iubesc poveștile și sîntem datori să-i învățăm să aprecieze cărțile. Copilul deprinde acest obicei încă înainte de-a merge la școală, dacă-i vom cumpăra cărți, dacă sîntem preocupați să-i citim,

să comentăm cărțile citite, să i le reamintim întotdeauna cînd se ivește o ocazie potrivită. În acest mod îi vom dezvolta nu numai gustul pentru cărți, dar vom putea surprinde și preferințele lui pentru anumiți eroi de poveste, pentru anumite basme și povestiri, toate aceste preferințe dezvăluindu-ne și personalitatea copilului.

Preșcolarul este format de jocurile și jucăriile care i-au fost date, iar dintre toate jucăriile și jocurile pe care i le oferim, cel mai mult iubește jocul cu mama și cu tata. Acordați-i această bucurie !

ÎNCHEIERE

La sfîrșitul acestei cărți, ne-ar bucura dacă ați reținut :

1. *Fiecare copil este o entitate unică, cu propria lui personalitate, irepetabilă. Fiecare copil se dezvoltă într-un ritm propriu și într-un mediu familial cu o specificitate familială caracteristică. În consecință, nu încercați să-l modelați după o formă preconcepută și permiteți-i să-și manifeste personalitatea lui originală.*
2. *Pentru ca personalitatea copilului să se realizeze total, el are nevoie de o familie stabilă, condusă de adulți, părinții, care să-l ghideze cu dragoste și răbdare, fără a-l supune constrîngerilor tiranice.*
3. *Îndrumarea conduitei copilului constă în a-l disciplina pentru a-și însuși anumite reguli, care să-l ajute să se autocontroleze. El va învăța să-și con-*

troleze actele, dar nu-i pretindeți să-și controleze în aceeași măsură și sentimentele. Fiecare etapă de dezvoltare are o dominantă de care trebuie ținut seama în trasarea regulilor de disciplină.

4. *Autodisciplina se consolidează în măsura în care îi apreciați reușitele. Un comportament încurajat are mai multe șanse de-a se repeta decît un comportament neobservat.*
5. *Dezvoltarea intelectuală a copilului trebuie stimulată. Stimularea intelectuală a copilului în primii ani este definitorie pentru formarea inteligenței lui. Stimularea limbajului, învățarea gîndirii logice și a spiritului creator, formarea dragostei pentru lectură și frumos vor rămîne pentru totdeauna cadrul personalității lui.*
6. *Primii șase ani sînt cei mai importanți și definitorii în educația atitudinilor și obiceiurilor individului. Relațiile care se stabilesc între părinți și copii în acest interval vor determina raporturile ce vor exista între părinți și copii în anii ce urmează.*
7. *Creșterea și educarea unui copil implică o relație umană, iar aceasta nu se reduce la reguli și legi. Nu aplicați nici o regulă în mod rigid, cea mai bună regulă este cea care se potrivește cel mai bine atît pentru personalitatea părinților cît și a copilului.*

Îngrijirea și creșterea unui copil este o sarcină foarte dificilă care cere o maturitate și o responsabilitate deplină. Dar nu uitați că ați fost copii, aceasta vă va garanta înțelegerea propriilor dumneavoastră copii.

LISTA JUCĂRIILOR PENTRU FIECARE VÎRSTĂ ŞI STADIU DE DEZVOLTARE

JUCĂRII PENTRU PRIMUL AN DE VIAŢĂ (de la naştere pînă la iniţierea primilor paşi)

Este vîrsta jucăriilor senzoriale. Primul an de viaţă este perioada în care sugarul explorează calităţile senzoriale ale mediului în care trăieşte. În tot acest interval, atîta timp cît este treaz, el este interesat să vadă, să audă, să guste, să atingă şi să pipăie. Prin manipularea diferitelor obiecte, descoperă formele, asprimea sau duritatea şi mirosul, gustul obiectelor. Îşi schiţează primele imagini mentale ale lumii înconjurătoare. Pentru a-i favoriza această primă cunoaştere, îi sînt necesare :

1. Joc mobil suspendat deasupra pătuţului ;
2. Jucării sunătoare ;
3. Oglindă fixată lîngă pat sau masa de înfăşat ;
4. Jucării din material plastic care produc sunete cînd sînt apăsate ;
5. Jucării plutitoare pentru baie ;
6. Mingiuţe din diferite materiale ;
7. Jucării muzicale ;
8. Cutii colorate din material plastic.

AL DOILEA AN (etapa primilor paşi)

Perioada explorărilor active, copilul poate acum să circule şi este dornic să se deplaseze prin toate spaţiile din jur cu o curiozitate de nestăvilit : de asemenea, este etapa în care încep să se formeze abilităţile manuale, toate contribuind la structurarea încrederii în sine.

Ce jucării îi vor fi necesare pentru aceasta ?

A. *Jucării de exterior* (permit dezvoltarea musculaturii)

1. Jucării de tras și împins
2. Minge
3. Jucării pentru joc în nisip (găletușe, sită, forme, lopățică)

B. *Jucării de interior*

1. Două-trei rafturi sau o lădiță de ținut jucării
2. Cutii din carton de diferite dimensiuni
3. Ciocan muzical
4. Cuburi din lemn
5. Animale din material plastic și din pluș
6. Păpuși
7. Jucării din lemn pentru dezvoltarea îndemînării manuale
8. Mingi de mărimea mingiilor de ping-pong și tenis de cîmp
9. Baloane
10. Mașini de dimensiuni mai mari, preferabil din lemn
11. Bile de înșirat pe sîrmă
12. Cal-balansoar
13. Piramide din material plastic sau carton
14. Jucării plutitoare pentru joc în apă

C. *Cărți*

1. Pliante din material plastic sau carton cu imagini de animale și păsări domestice, cu imagini de obiecte uzuale

2. Piramida cu povești
3. Toate cărțile cu imagini mari care dau posibilitatea copilului să denumească, să eticheteze

AL TREILEA AN

A. *Jucării de exterior*

1. Tricicletă
2. Se poate juca cu diferite instalații de joc amenajate special în parcuri (tobogan, leagăn, balansoare etc.) — unele din acestea pot fi amenajate în curți
3. Se pot folosi de asemenea majoritatea jucăriilor indicate pentru al doilea an de viață

B. *Jucării de interior*

1. Tăblița neagră și crete colorate
2. Măsuță și scăunel, la care să stea să deseneze, să picteze, să modeleze plastilină
3. Creioane colorate cu vîrf de fetru (carioca), acuarele
4. Casete cu cuburi din lemn
5. Jocuri de asamblaj din material plastic
6. Jocuri care au specificat această vîrstă pe cutie, de exemplu : Jocul umbrelor ; Din jumătăți, întreg.
7. Loto cu imagini
8. Jocuri de asamblarea imaginilor (puzzle)
9. Păpuși și figurine care reprezintă profesii specifice
10. Mobile și alte miniaturi care pot constitui o casă a păpușilor

C. *Cărţi*

1. Cărţi cu poveşti şi poezii scurte
2. Discuri cu poveşti şi cîntece pentru copii
3. Diascop

Şi multe din jucăriile etapelor anterioare, pe care la această vîrstă a afirmării individualităţii şi contrariilor le va folosi într-un mod nou, original.

PERIOADA PREŞCOLARĂ

Începe perioada jocului prin cooperare cu alţi copii, este perioada de acumulări intelectuale, a formării abilităţilor manuale, a gîndirii concret-logice, a imaginaţiei şi fanteziei. Pe lîngă jocurile şi jucăriile din comerţ, copilul este capabil să înveţe singur şi cu ajutorul adulţilor nenumărate jocuri şi jucării cu totul şi cu totul originale, pentru care nu trebuie să faceţi altceva decît să-i daţi cutiile, flacoanele, resturi de materiale textile şi alte materiale ce nu vă mai sînt necesare.

Pentru această vîrstă jucăriile oferite trebuie :

A. *Să dezvolte imaginaţia şi gîndirea creatoare*

1. Hîrtie de desen, hîrtii colorate
2. Reviste
3. Creioane colorate, acuarele
4. Lipici
5. Păpuşi de mînuit
6. Cuburi şi toate jocurile de construcţie pentru preşcolari
7. Jocuri de tip Lego

B. *Dezvoltarea gîndirii logice și a cunoașterii în general*

1. Loto
2. Domino
3. Jocul „Logi“ I și II
4. Mozaic
5. Jocurile matematice pentru preșcolari
6. Cărți cu basme și povești, și poezii din literatura noastră clasică și contemporană, ca și povestirile pentru copii din literatura universală.
7. Emisiunile de la televizor pentru copii (desene animate etc.)

ISBN : 973-39-0071-0

Redactor de carte : Dr. HERTA CĂPRARU
Tehnoredactor : PRIMAVERA CÎMPEANU

Bun de tipar : 27.X.1989.
Formatul : 32/70×100.
Hîrtie : scris I A 70×100/49.
Coli de tipar : 3,125.
Întreprinderea poligrafică „Oltenia"

Bulevardul 1 Mai nr. 102, Craiova
Republica Socialistă România
Comanda nr. 246

ISBN 973-39-0071-(

Lei 4

EDITURA MEDICALĂ